DESIGNAR la lenga

Lemosin, provençal, occitan, lo nom balhat a la lenga dels païses d'Òc se ne discutiguèt plan de temps. La causida de la denominacion repausa, de fait, sus unas causidas politicas e se fa lo rebat del ròtle assignat a la lenga dins la societat del temps.

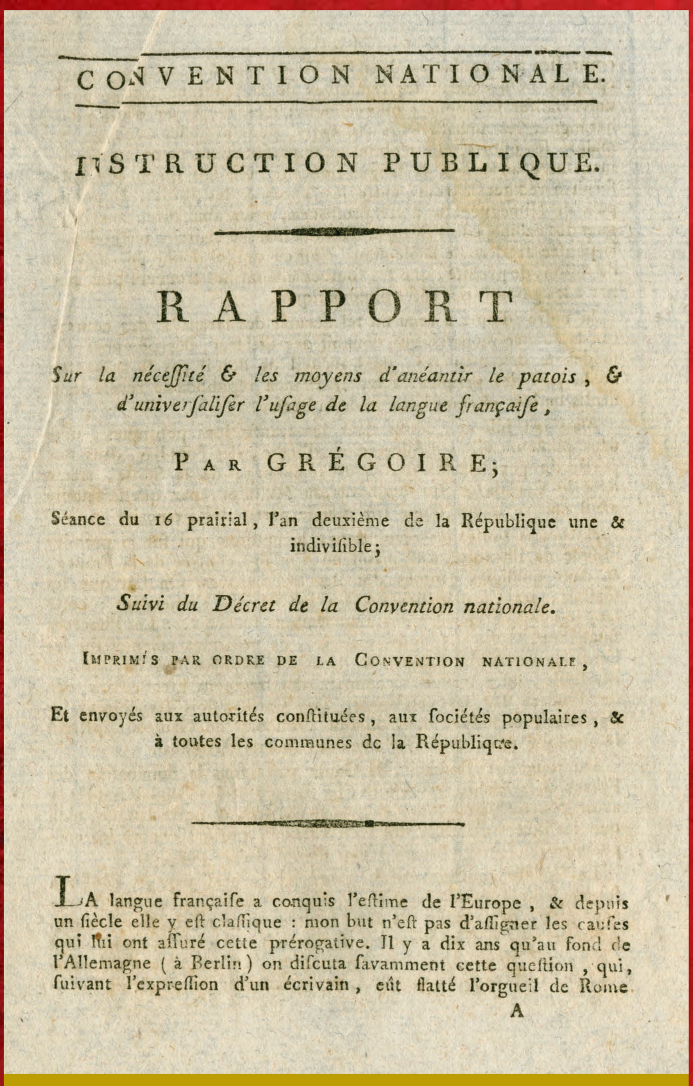

CONVENTION NATIONALE.

INSTRUCTION PUBLIQUE.

RAPPORT

Sur la néceſſité & les moyens d'anéantir le patois, & d'univerſaliſer l'uſage de la langue françaiſe,

PAR GRÉGOIRE;

Séance du 16 prairial, l'an deuxième de la République une & indiviſible;

Suivi du Décret de la Convention nationale.

IMPRIMÉS PAR ORDRE DE LA CONVENTION NATIONALE,

Et envoyés aux autorités conſtituées, aux ſociétés populaires, & à toutes les communes de la République.

LA langue françaiſe a conquis l'eſtime de l'Europe, & depuis un ſiècle elle y eſt claſſique : mon but n'eſt pas d'aſſigner les cauſes qui lui ont aſſuré cette prérogative. Il y a dix ans qu'au fond de l'Allemagne (à Berlin) on diſcuta ſavamment cette queſtion, qui, ſuivant l'expreſſion d'un écrivain, eût flatté l'orgueil de Rome

A

Rapòrt de l'abat Grégoire (A. D. Aude, 1 L 1147)

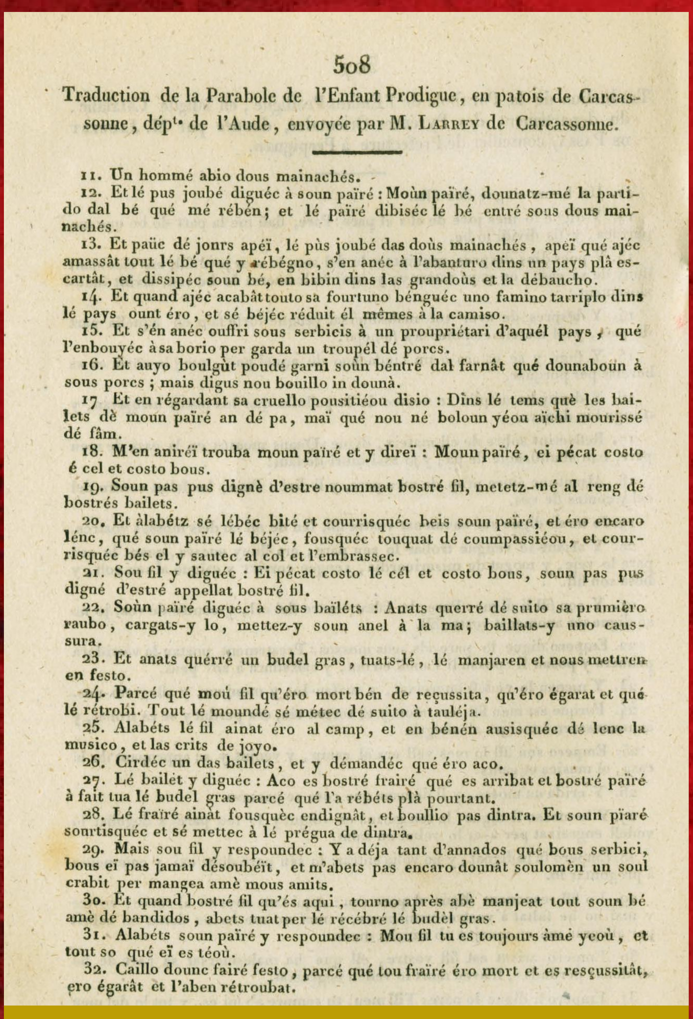

508

Traduction de la Parabole de l'Enfant Prodigue, en patois de Carcassonne, dépt. de l'Aude, envoyée par M. LARREY de Carcassonne.

11. Un hommé abio dous mainachés.
12. Et lé pus joubé diguéc à soun païré : Moùn païré, dounatz-mé la partido dal bé qué mé rébén; et lé païré dibiséc lé bé entré sous dous mainachés.
13. Et paüc dé jonrs apéï, lé pùs joubé das doùs mainachés, apéï qué ajéc amassât tout lé bé qué y rébégno, s'en anéc à l'abanturo dins un pays plâ escartât, et dissipéc soun bé, en bibin dins las grandoùs et la débaucho.
14. Et quand ajéc acabât touto sa fourtuno bénguéc uno famino tarriplo dins lé pays ount éro, et sé béjéc réduit él mêmes à la camiso.
15. Et s'én anéc ouffri sous serbicis à un proupriétari d'aquél pays, qué l'enbouyéc à sa borio per garda un troupél dé porcs.
16. Et auyo boulgùt poudé garni soùn béntré dal farnât qué dounaboun à sous porcs ; mais digus nou bouillo in dounà.
17 Et en régardant sa cruello pousitiéou disio : Dìns lé tems què les bailets dè moun païré an dé pa, maï qué nou né boloun yéou aïchi mourissé dé fâm.
18. M'en aniréï trouba moun païré et y direï : Moun païré, ei pécat costo é cel et costo bous.
19. Soun pas pus dignè d'estre noummat bostré fil, metetz-mé al reng dé bostrés bailets.
20. Et àlabétz sé lébéc bité et courrisquéc beis soun païré, et éro encaro lénc, qué soun païré lé béjéc, fousquéc touquat dé coumpassiéou, et courrisquéc bés el y sautec al col et l'embrassec.
21. Sou fil y diguéc : Ei pécat costo lé cél et costo bous, soun pas pus digné d'estré appellat bostré fil.
22. Soùn païré diguéc à sous baïléts : Anats querré dé suito sa prumièro raubo, cargats-y lo, mettez-y soun anel à la ma; baillats-y uno caussura.
23. Et anats quérré un budel gras, tuats-lé, lé manjaren et nous mettren en festo.
24. Parcé qué moú fil qu'éro mort bén de reçussita, qu'éro égarat et qué lé rétrobi. Tout lé moundé sé métec dé suito à tauléja.
25. Alabéts lé fil ainat éro al camp, et en bénén ausisquéc dé lenc la musico, et las crits de joyo.
26. Cirdéc un das bailets, et y démandéc qué éro aco.
27. Lé bailét y diguéc : Aco es bostré fraïré qué es arribat et bostré païré à fait tua lé budel gras parcé qué l'a rébéts plà pourtant.
28. Lé fraïré ainàt fousquèc endignât, et boullio pas dintra. Et soun pïaré sourtisquéc et sé mettec à lé prégua de dintra.
29. Mais sou fil y respoundec : Y a déja tant d'annados qué bous serbici, bous eï pas jamaï désoubéït, et m'abets pas encaro dounât soulomèn un soul crabit per mangea amè mous amits.
30. Et quand bostré fil qu'és aqui, tourno après abè manjeat tout soun bé amè dé bandidos, abets tuat per lé récébré lé budèl gras.
31. Alabéts soun païré y respoundec : Mou fil tu es toujours àmé yeoù, et tout so qué eï es téoù.
32. Caillo dounc fairé festo, parcé qué tou fraïré éro mort et es resçussitât, ero égarât et l'aben rétroubat.

Parabòla del filh prodig
(Evangèli segon sant Luc, XV 11-32), en parlar de Carcassona
(A. D. Aude, N°1519/26)

Lo mot « patois » es longtemps emplegat, en particulièr al sègle 19, per designar l'occitan, amb una connotacion bravament pejorativa. Lo tèrme s'aplica a un lengatge considerat coma familiar, emai grossièr, als usatges limitats territorialament ; s'opausa a la lenga francesa, presentada coma elaborada e de portada universala. Aquí lo sens del rapòrt presentat a la Convencion nacionala per l'abat Grégoire lo 16 « prairial » an II (14 de junh de 1794) « sus la necessitat e los mejans d'anequelir los pateses e d'universalizar l'usatge de la lenga francesa ».

Lo mot « dialècte » a un autre sentit, plan mai neutre : designa las variantas d'una meteissa lenga, que presentan de segur unas diferéncias foneticas, lexicalas e sintaxicas mas que tenon las meteissas estructuras fondamentalas, que permeton als locutors de se comprene aisidament.

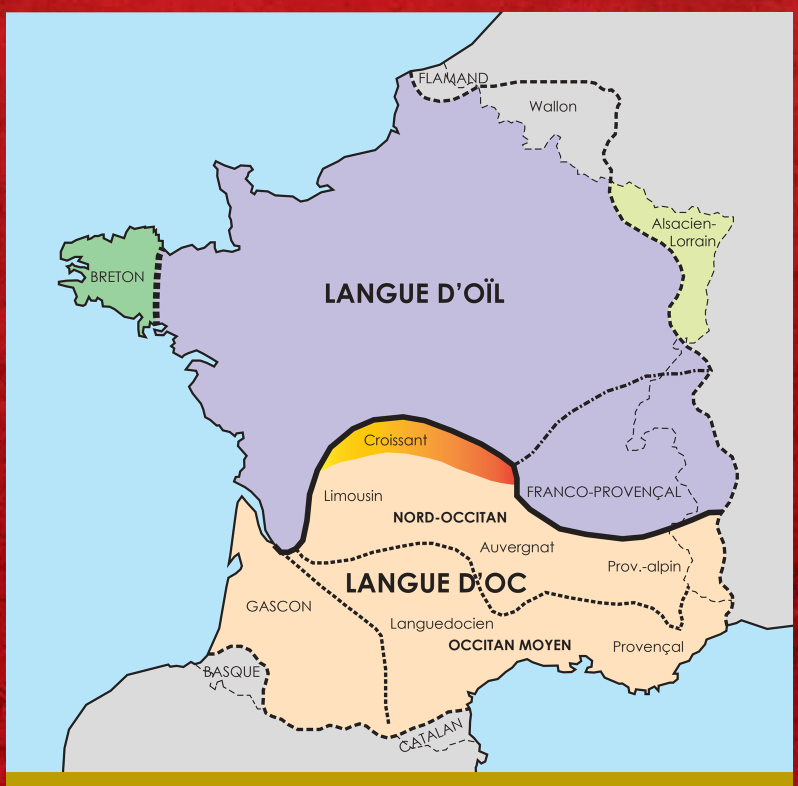

Localizacion geografica dels dialèctes d'aprèp la classificacion de Pèire Bèc
(carta Archius departamentals d'Aude)

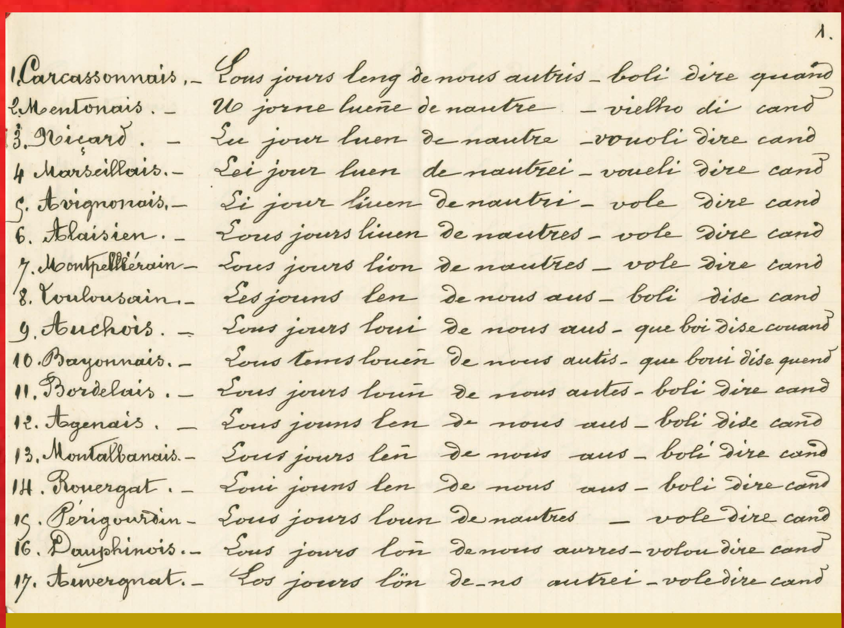

1.

1. Carcassonnais. – Lous jours leng de nous autris – boli dire quand
2. Mentonais. – U jorne luene de nautre – vielho di cand
3. Niçard. – Lu jour luen de nautre – vouoli dire cand
4. Marseillais. – Lei jour luen de nautrei – voueli dire cand
5. Avignonais. – Li jour liuen de nautri – vole dire cand
6. Alaisien. – Lous jours liuen de nautres – vole dire cand
7. Montpelliérain – Lous jours lion de nautres – vole dire cand
8. Toulousain. – Les jouns len de nous aus – boli dise cand
9. Auchois. – Lous jours loui de nous aus – que boi dise couand
10. Bayonnais. – Lous tems louen de nous autis – que boui dise quend
11. Bordelais. – Lous jours louñ de nous autes – boli dire cand
12. Agenais. – Lous jouns len de nous aus – boli dise cand
13. Montalbanais. – Lous jours leñ de nous aus – boli dire cand
14. Rouergat. – Loui jouns len de nous aus – boli dire cand
15. Périgourdin – Lous jours loun de nautres – vole dire cand
16. Dauphinois. – Lous jours lon de nous aurres – volou dire cand
17. Auvergnat. – Los jours lön de-ns autrei – vole dire cand

Comparason de diferents dialèctes per Aquiles Mir, s. d. [fin del s. 19] (A. D. Aude, 5 J 158)

La classificacion dels dialèctes occitans e lor localizacion geografica fan pas l'unanimitat. La mai coneguda es probable aquela del romanista Pèire Bèc que determina tres grands gropes dialectals : lo nòrd-occitan (lemosin, auvernhat e provençal alpin) caracterizat per la palatalizacion de *ca* e de *ga* latins en *cha* et *ja* ; l'occitan mejan (lengadocian, provençal) caracterizat pel manten dels gropes *ca* e *ga* e la soliditat de las diftongas ; lo gascon qu'a conegut una evolucion fòrça originala coma la transformacion de la labio-dentala *f* en simpla aspiracion *(h)*.

En 1806, Charles-Etienne Coquebert de Montbret, cap del burèu de las estatisticas, lança una enquista nacionala per identificar e classificar los dialèctes parlats en França. Per aquò faire, demanda la revirada, en parlar local, de la parabòla del filh prodig. Mercé a aquesta enquista e a las recèrcas menadas apuèi per l'establiment dels atlasses linguistics de França, se poguèt dessenhar las cartas geograficas dels dialèctes.

Occitan
Occitanie

AFORTIR l'unitat de la lenga

Dins la segonda mitat del sègle 20, lo tèrme occitan pren lo pas sus las autras denominacions per nomenar la lenga dels païses d'Òc. Aquesta denominacion se trapa renfortida per l'elaboracion de nòrmas graficas e gramaticalas, a l'iniciativa de l'Institut d'Estudis Occitans (IEO).

Frederic Mistral (coll. part.)

Lo Felibrige, fondat en 1854 en Provença, se balha per tòca la restauracion de la lenga e de la literatura d'Òc a partir de Provença. Una de sas òbras primièras es de fixar la lenga escrita e la grafia. Frederic Mistral (1830-1914) neteja e enriquesís la lenga. Son caminament se concretiza per la publicacion d'un diccionari de mai de 1100 paginas *Lou Tresor dóu Felibrige*. Aquela refòrma linguistica presenta unes inconvenients, mai que mai lo d'impausar a totes los parlars d'òc una notacion relativa als dialèctes provençals. A la tota fin del sègle 19, dos poètas lengadocians, Prospèr Estieu (1860-1939) e Antonin Perbòsc (1861-1944), meton al punt un sistèma qu'a per tòca d'unificar los dialèctes e la grafia. Causisson coma parlar de basa lo lengadocian, mai central que lo provençal.

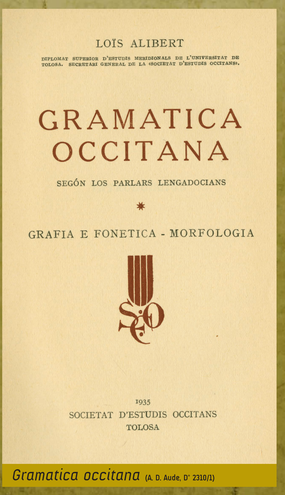
LOIS ALIBERT

DIPLOMAT SUPERIOR D'ESTUDIS MERIDIONALS DE L'UNIVERSITAT DE TOLOSA. SECRETARI GENERAL DE LA «SOCIETAT D'ESTUDIS OCCITANS».

GRAMATICA OCCITANA

SEGÓN LOS PARLARS LENGADOCIANS

*

GRAFIA E FONETICA - MORFOLOGIA

1935

SOCIETAT D'ESTUDIS OCCITANS

TOLOSA

Gramatica occitana (A. D. Aude, D° 2310/1)

Prosper Estieu, vers 1901 (A. D. Aude, 120 J 19)

Antonin Perbosc
Tirat de *Lo Revielh d'Òc*, genièr-febrièr de 1981, p. 10 (7 JJ 1/39)

Lo filològ Loís Alibèrt (1884-1959) acaba la normalizacion amb la publicacion en 1935 de la *Gramatica occitana* segón los parlars lengadocians ; fa la sintèsi del sistèma mistralian, d'aquel de Perbòsc-Estiu e d'aquel de l'Institut d'Estudis Catalans de Barcelona. Preconiza una ortografia vesina de l'occitan escrit de la literatura medievala. L'Institut d'Estudis Occitans (IEO) espandís als autres dialèctes (provençal, gascon, nòrd-occitan) aquesta refòrma consacrada d'en primièr al lengadocian.

Dins los ans 1970, los moviments occitanistas, se tenon vejaires desparièrs sus las politicas de menar per la salvagarda de la lenga, an totes consciéncia de la necessitat d'una nòrma. Amb una gramatica e un lexic establits sus unas basas solidas, l'occitan « normat » pòt alara èsser aisidament mes en practica dins l'ensenhament, los mèdias, las arts e l'edicion.

ieo institut d'estudis occitans

AUDE LE DÉPARTEMENT

Occitan
Occitanie

L'APARICION de la lenga d'oc sègles 10 a 12

Se pòt pas datar amb precision l'aparicion d'una lenga, pas mai la lenga d'òc que la lenga d'oïl que venon d'una longa evolucion istorica.

A l'origina, dins l'Occident medieval, la lenga primièra es lo latin. A partir de quna data las lengas vernaculars concurrencièron lo latin, que se trapava en situacion de monopòli ? En França del nòrd, cal esperar la fin del sègle 13 per trapar actes escrits en lenga vulgara. En contra, en país d'Òc, l'introduccion de l'occitan se fa plan mai lèu, tre la fin del sègle 10. Pel francés, lo passatge del latin a la lenga vernaculara es subran e còp sec. L'occitan, el, penetra dapasset per unes mots, unes bocins de frasas, dins d'actes escrits en latin : se parla alavetz de « cartas farcidas ». Los juraments de fiselitat, prestats pels vassals a lor senhor sobeiran, fan part dels primièrs tèxtes a inclure tèrmes occitans. Lo cartulari dels Trencavèls, vescomtes d'Albi, de Carcassona e de Besièrs, ne balha fòrça exemples (321) : la màger part son redigits en latin « farcit » e d'unes en occitan del tot al tot.

La fiselitat promesa se centra sul *castrum*, la plaça fòrta fisada pel senhor a son vassal. Dins aqueles actes escrits en latin, qunes son los mots en occitan ? Mai que mai los vèrbes conjugats que marcan la volontat del vassal, son engatjament cap a son senhor. La promesa vira a l'entorn dels tèrmes : *no dezebrei te* (de *decipere* en latin classic), *t'enganarai pas ; ni lo tolrei ne l'en tolrei* (de *tollere* en latin : prendre, traire per la fòrça), *ne lo vederei* (de *vetere* en latin : interdire). Lo complement d'aqueles vèrbes es siá lo pronom definit *lo* que remanda al *castrum*, siá l'indefinit *en* que remanda probable a una part del *castrum*. Aquesta fiselitat se fonda sus la paraula balhada que cap d'engana capitariá pas d'anullar : atal lo mot *inganno* (tèrme a mièg-camin entre lo latin *ingenium* e l'occitan *engan*) es d'una importància primièra.

L'aparicion, dins aqueles actes, de tèrmes en occitan ven pas d'una desconneissença del latin. Pròva n'es la preséncia a l'encòp dins los juraments del mot latin e de sa version occitana. Aquesta rençada de la lenga vernaculara se bota sul compte del caractèr oral del jurament.

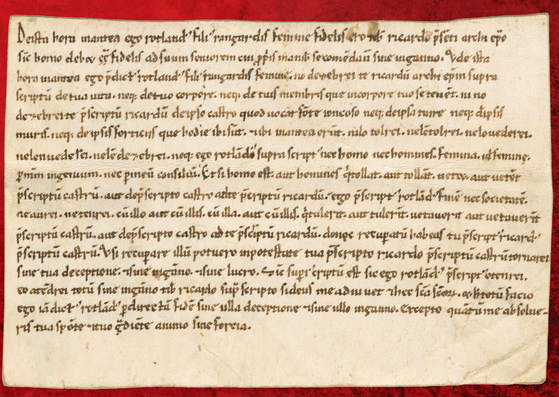

Jurament de fiselitat prestat par Rotland, filh de Rangarda, a Ricard, arquevesque de Narbona, pel *castrum* de Fontjoncosa, s. d. [1106-1121]
(A. D. Aude, G 8)

ieo institut d'estudis occitans

AUDE LE DÉPARTEMENT

Occitan
Occitanie

LOS ACTES de la practica sègles 13 a 15

Alara que lo passatge al francés dins l'escrit documentari se fa que dins las darnièras decennias del sègle 12, se pòt datar de la debuta del sègle 12 l'aparicion dels primièrs actes escrits del tot al tot en lenga d'òc.

A l'ora d'ara, lo nombre de las cartas originalas en lenga d'òc, d'abans 1200, s'estima a mai o mens un milierat, espandidas sus l'ensemble del territòri occitan mas d'un biais desparièr. En principi, las cartas en occitan revèrtan aquelas que son redigidas en latin, adoptant los meteisses formularis estereotipats. Fins al sègle 13, l'usatge de l'occitan demòra segondari. La lenga d'òc concurréncia lo latin plan mai que de prene sa plaça.

Perqué se passa del latin a l'occitan ? Los istorians an balhat plan de temps coma rason las mancas de redactors en latin mas tanben la necessitat, per rendre compte de realitats novèlas, de faire rampèl a la lenga vulgara pels tèrmes tecnics sens equivalents latins. L'evolucion de la societat a comptar del sègle 13, lo desvolopament de la borgesiá urbana e dels escambis comercials, l'espelida dels consulats e de las institucions municipalas son unes elements de mai que butèron a l'abandon del latin, lenga dels clergues e dels juristas, al profit de l'occitan, lenga profana emplegada dins la vida vidanta e las transaccions comercialas.

Donacion del luòc de Lobejac d'Avairon e de la mitat de la tèrra de Còs faita per Uc del Poig e Blanca Flors, sa femna, a las religiosas de Prolha, jos l'obligacion d'instituir un monastèri de filhas a Lobejac, 2 d'octobre de 1273 (A. D. Aude, H 472)

Redigida del tot al tot en occitan fòra unas formulas finalas en latin (data e clausula d'afortiment)

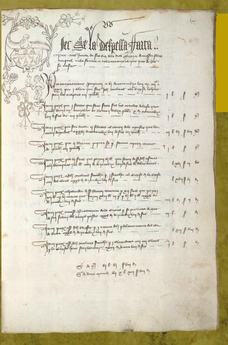

Libre dels comptes de recèptas e despensas tengut pels jurats de l'òbra parroquiala Sant-Miquèl de Carcassona, 1417-1450
(A. D. Aude, G 291)

La fabrica o « òbra » administra los bens temporals de las glèisas e provesís a la construccion e a l'entreten dels edificis sacrats. Aqueste libre dels comptes, presentant pel menut las recèptas e despensas faitas al long de l'an al dintre de la parròquia, concernís la glèisa Saint-Miquèl de Carcassona, edificada cap a 1262 dins la bastida que ven de crear lo rei de França.

Latin

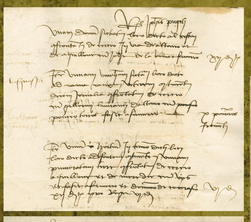

Occitan

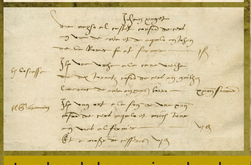

Francés

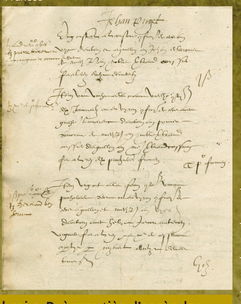

Levadors de las censivas degudas al rei a Puègnautièr d'après las reconeissenças faitas entre lo 20 de novembre de 1493 e lo 13 de mai de 1495, en latin, en occitan e en francés
Acchius pcivats de la famiìha de Lorgeril, depausats als Acchius departamentals d'Aude (A. D. Aude, 124 J 535, 539 et 538)

Los terrièrs son los registres que contenon las reconeissenças de bens faitas pels tenenciers emfiteutas a lor senhor (descripcion de las tèrras e de las redevenças degudas). Los levadors de censivas son unes registres que recapitulan per cada tenancièr los bens que dependon del senhor e los cens e autras somas deguts. Per lo domèni reial a Puègnautièr, servam tres exemplaris del meteis levador de censivas (reconeissenças de 1493-1495) : l'un en latin, l'autre en occitan, lo tresen en francés. Sembla qu'en primièr, las reconeissenças s'establiguèron en latin puèi reviradas del latin al francés « per estre plus intelligibles ». *Es pas totjorn aisit de destriar la version occitana de las notícias en francés :* mayso *en occitan e* oustal *en francés,* am *per* « avec », miech jour *en occitan coma en francés,* fa al rey *(tèrmes occitans dins la version francesa en plaça de* « fait au roi »*), noms pròpris transcrits dins la version francesa amb la prononciacion occitana* (Pons Torro *en occitan,* Pouns Tourrou *en francés ;* La Fon *en occitan e* La Foun *en francés), etc.*

ieo institut d'estudis occitans

AUDE Le département

Occitan Occitanie

LA LENGA dels trobadors sègles 12 a 14

L'occitan produsiguèt tre lo sègle 10 unes poèmas religioses (la Passion dita de Clarmont). Aquela poesia d'inspiracion religiosa precedís de gaire la literatura dels trobadors.

La literatura cortesa es plan intimament ligada a la vida de las corts senhorialas que n'en enarta las valors. Lo primièr trobador conegut es l'un dels mai grands senhors de son temps : Guilhem IX duc d'Aquitània e comte de Peitieus (1091-1126). Nòstre saber suls trobadors ven dels cançonièrs, manescrits fargats a una data tardièra (fin del sègle 13 e sègle 14). Son d'antologias d'òbras poeticas, amb pas plan sovent la notacion de las melodias. S'i trapa unes còps unas *vidas* que contan la vida dels trobadors e unas *razos* que comentan unes poèmas e rendon compte de las circonstàncias de lor escritura.

Generalament, se distinguisson tres grandas epòcas : la primièra comença amb Guilhem de Peitieus e s'acaba cap a 1140 amb unas personalitats bèlas : Jaufre Rudèl, Marcabru. La segonda, de 1140 a 1250, es la mai rica en trobadors celèbres (Bernat de Ventadorn, Folquet de Marselha, Bertrand de Bòrn, Peire Vidal, etc.) e enfins la tresena, de 1250 a la fin del sègle 13, amb Peire Cardenal, d'Italians e Catalans. D'unes poètas son originaris dels païses audencs : Guilhem de Durfòrt (fin del sègle 12), Arnaut de Carcassés, Guilhem Fabre, Bernat Alanhan e Guiraut Riquièr de Narbona (segonda mitat del sègle 13), Mir Bernat de Carcassona e Bernat de Rovenac (sègle 13). Un dels mai coneguts es sens cap de dobte Ramon de Miraval, chivalièr de Carcassés.

La literatura occitana classica de la debuta del sègle 12 a la fin del sègle 13 presenta del punt de vista linguistic una unitat bèla. Malgrat las zònas dialectalas desparièras, los trobadors an lo sentiment de parlar una meteissa lenga, una *coinè*, utilizada dins totas las contradas occitanas, mas tanben en Catalonha e en Italia. La màger part de la literatura en lenga d'òc aparten al registre poetic. Los tèxtes narratius son gaire nombroses : citarem çaquelà *La Canso*, lo roman *Flamenca* o lo roman de *Jaufre*. Al centre de la poesia lirica dels trobadors, lo tèma de l'amor cortés, la *fin'amor* o amor pur e vertadièr. La crosada contra los Albigeses es tanben l'encausa d'un grand nombre de poèmas politicament engatjats, los *sirventés* ont los trobadors denóncian las malafachas comesas, butan los Occitans a resistir a las armadas dels crosats e botan sens bestorn en causa la Glèisa e los clergues que doblidan lor vocacion espirituala.

Jogaire de vièla (Bibliotèca nacionala de França, Ms. Latin 8604, f°23 v°)

Vièla d'arquet (Musèu de Quercoch, inv. 90.12.12)

Reconstitucion d'instrument medieval, realizada en 1990 ; Christian Rault, factor e cercaire en organologia medievala, membre de l'associacion Pro-Lyra ; Daniel Latour, factor d'arquets ancians

ieo institut d'estudis occitans

AUDE LE DÉPARTEMENT

Occitan
Occitanie

RENAT NÈLLI
e los trobadors

Eros de feu et de cendre.
Poèmas en lenga d'òc amb revirada francesa.
Manescrit original de Renat Nèlli, 1926-1979
(A. D. Aude, 1 JJ 2/44)

12

MONTSEGUR

DINS LA TOR TRELUSENTA
ONT L'ESCALINA ENRONA
UN ESCLAM DEL ESPACI
AL TEMPS DESCOLORIT

A VEGADAS LO LAMP
DINTRA PER UNA AUGIVA
E DESFULHANT LAS PEIRAS
CREMA LO CEL AMAR

FÒRA L'INFÈRN QUÉ BRANDA
QUIN DÉSPART INVESIBLE
D'ARMAS DESCADENADAS !

LAS FEMNAS VENON FLAMAS
E L'AMOR LAS REJUNH
DINS LA LUTZ QUE S'ALANDA.

Après unes estudis de letras a París, puèi de filosofia a Tolosa, Renat Nèlli (1906-1982) fa carrièra dins l'ensenhament e la recèrca. Rescontra en 1923 l'escrivan carcassonés Joë Bousquet e ne ven l'amic. Los dos, lançan en 1928 l'efemèra revista literària *Chantiers*. En 1938, es l'un dels fondators de la revista *Folklore*. Pren part a l'aventura del subrerealisme e dels *Cahiers du Sud*. Mena sa contribucion al numèro especial *Le génie d'oc et l'homme méditerranéen* (1943). Se marida en 1945 amb la poetessa Susana Ramon.
Nomenat en 1947 conservator del Musèu de las Bèlas-arts de Carcassona, se vei fisar a la facultat de las letras de Tolosa un cors d'etnografia. Son òbra pòrta testimòni d'una granda sabentisa, d'una curiositat jamai aganida e d'una quista apassionada d'espiritualitat.
Long de sa vida, Renat Nèlli faguèt de l'espaci occitan un de sos tèmas primièrs de recèrca. En 1945, participa amb Renat Soula, Joan Cassou, Max Roqueta, Tristan Tzara a la fondacion de l'Institut d'Estudis Occitans a Tolosa. Faire descobrir al mai grand nombre lo patrimòni literari occitan foguèt de segur un de sos pensaments màgers. Lo resson bèl al rendètz-vos de sos estudis e sas antologias (*Les troubadours. Le trésor poétique de l'Occitanie. Texte et traduction*, realizat amb Renat Lavaud e publicat en 1960-1965) marca sa capitada dins aqueste domèni.
Se remarca particularament sa tèsi de doctorat presentada a la facultat de las letras de Tolosa *L'Erotique des troubadours* (Tolosa, Privat, 1963), ont analisa l'evolucion de « l'amor provençal », de « l'amor cavalieresc » a « l'amor cortés».
Se coneis mens l'òbra poetica de Renat Nèlli. S'amerita çaquelà la redescobèrta : potenta e originala, inspirada tan pels cançonièrs medievals coma pel subrerealisme.
La màger part de sos poèmas en occitan son recampats dins *Òbra poëtica occitana* (Institut d'estudis occitans, 1981).

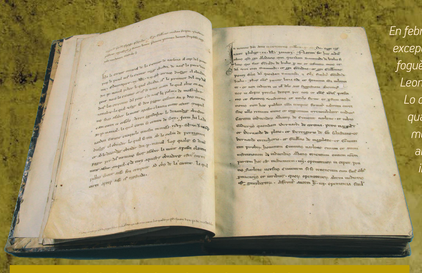

Cartulari de la Caritat de Narbona, sègles 13 a 17
(A.D. Aude, 3 J 2724)

En febrièr de 2009, los Archius departamentals d'Aude aquesiguèron un document excepcional, lo cartulari de la Caritat de la Ciutat de Narbona. Aqueste manescrit foguèt de temps una de las pèças capitalas de la colleccion de Renat Nèlli. Son paire, Leon, l'avià crompat en 1926 suls conselhs del felibre narbonés Paul Albarèl.
Lo cartulari de la Caritat es un document istoric de primièr plan, fondamental per qual vòl conéisser l'istòria de las institucions d'assistència a Narbona a l'Edat mejana, mas tanben per l'estudi de la societat narbonesa al sègle 13. Una brèva analisi en lenga d'òc precedis totes los documents, escrits en latin. Renat Nèlli insistís sus l'interés que presenta lo document per la coneissença de la lenga d'òc al sègle 13 e l'identificacion d'unes trobadors narboneses e de lors aparaires.
Los linguistas pòdon establir d'utilas comparasons entre l'occitan del cartulari e la lenga del trobador Guiraut Riquièr que viviá a Narbona d'aquel temps.

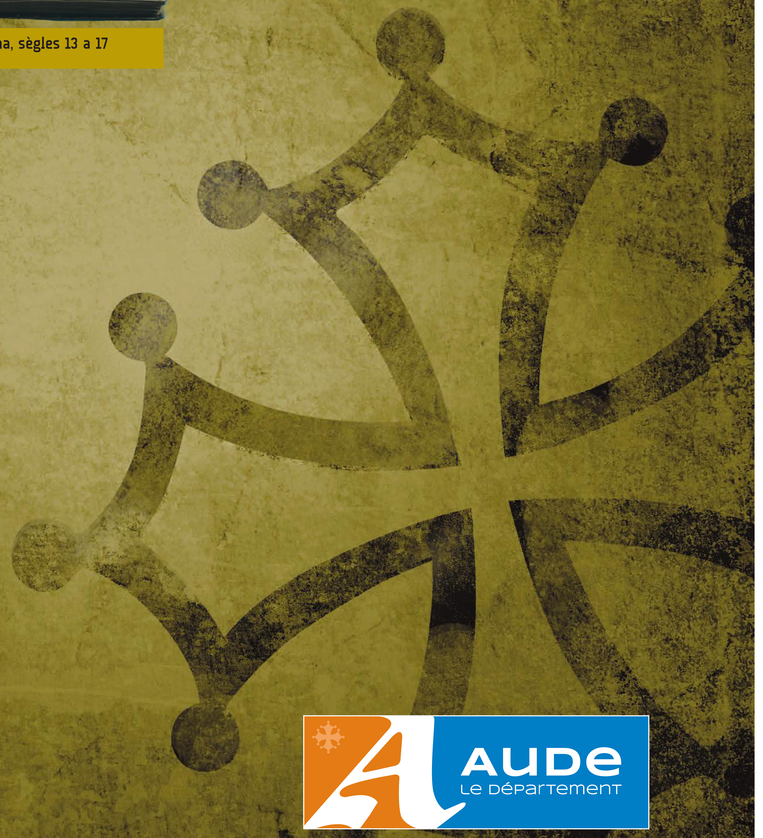

ieo institut d'estudis occitans

AUDE Le département

LENGA D'ÒC e religion

A l'Edat mejana, lo latin es la lenga sacrada, la de la Bíblia e de la liturgia. Çaquelà la revirada e l'explica dels tèxtes sacrats dins los parlars vernaculars prenon lentament lo pas pels besonhs de pastorala. Aquò noirís los pensaments de la Glèisa qu'i vei una basa possibla pel presic eretic.

Novèl Testament en provençal, sègle 14
(Bibliotèca municipala de Lion, ms PA 36, f°165 v°)
Clichat Bibliotèca municipala de Lion

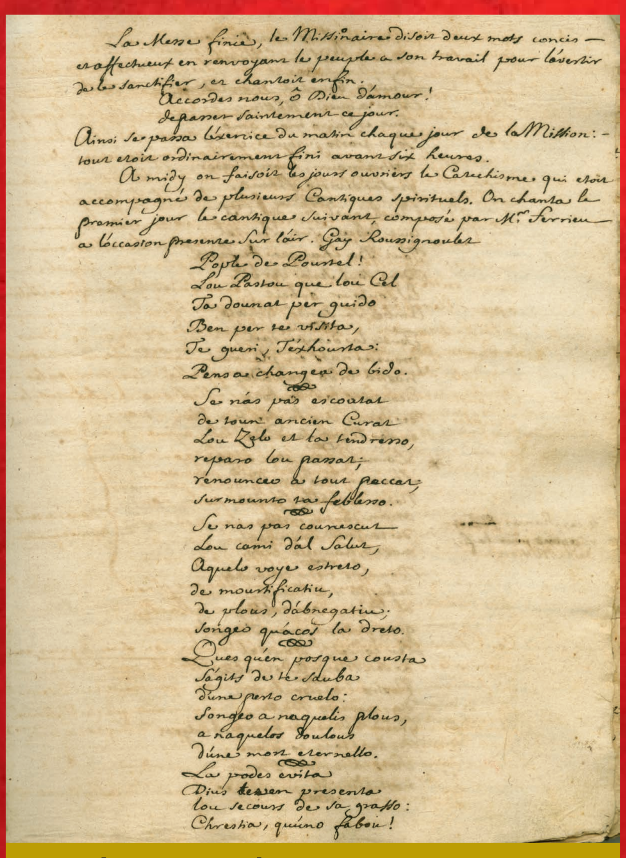

Cantic en occitan, 1735
(A. D. Aude, 4 E 295/1 E 4)

L'OCCITAN, vector de la pastorala (de l'Edat mejana al sègle 18)

Al sègle 13, per la Glèisa dels Bons Crestians (que se li ditz catars), cal metre la paraula divenca a portada del pòble e lo desliurar atal de l'egemonia eclesiastica. Alara, fa rampèl a las reviradas en lenga d'òc, coma ne pòrta testimòni lo manescrit de la Bibliotèca municipala de Lion, compausat del Novèl Testament en lenga d'òc, seguit d'un ritual « catar ».

Se la Glèisa de Roma refusa de vulgarizar los tèxtes sacrats, sap plan que, per faire conéisser los principis elementaris de la religion, deu assegurar la predicacion e la catequèsi dins la lenga dels fisèls, l'occitan. Seguissent los precèptes de la Contra-Refòrma, maites avèsques lengadocians recomandan als preires de presicar en occitan.

Recuèlh de cants de glèisa per l'abat Nérié
(A. D. Aude, N° 1405)

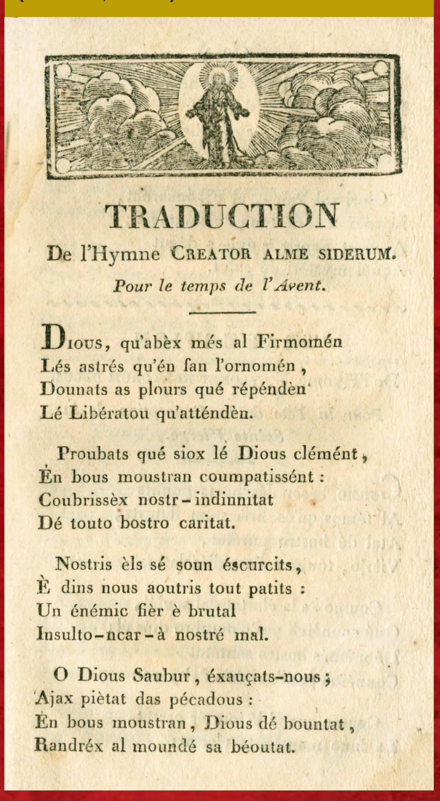
TRADUCTION
De l'Hymne CREATOR ALME SIDERUM.
Pour le temps de l'Avent.

Dious, qu'abèx més al Firmomén
Lés astrés qu'én fan l'ornomén,
Dounats as plours qué répéndèn
Lé Libératou qu'atténdèn.

Proubats qué siox lé Dious clément,
Én bous moustran coumpatissént :
Coubrissèx nostr-indinnitat
Dé touto bostro caritat.

Nostris èls sé soun éscurcits,
È dins nous aoutris tout patits :
Un énémic fièr è brutal
Insulto-ncar-à nostré mal.

O Dious Saubur, éxauçats-nous ;
Ajax piètat das pécadous :
Én bous moustran, Dious dé bountat,
Randréx al moundé sa béoutat.

Catequisme en occitan, 1819
(A. D. Aude, N° 1581)

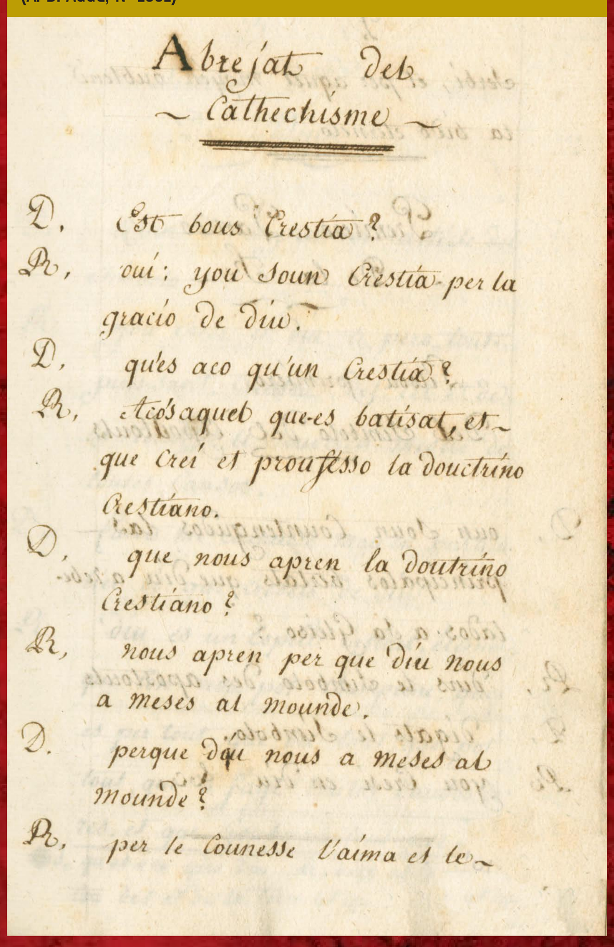
Abrejat del Cathechisme

D, Est bous Crestia ?
R, oui : you soun Crestia per la gracio de diu.
D, qu'es aco qu'un Crestia ?
R, Acós aquel que-es batisat, et que crei et proufesso la douctrino Crestiano.
D, que nous apren la doutrino Crestiano ?
R, nous apren per que diu nous a meses al mounde.
D. perque diu nous a meses al mounde ?
R, per le Counesse l'aima et le-

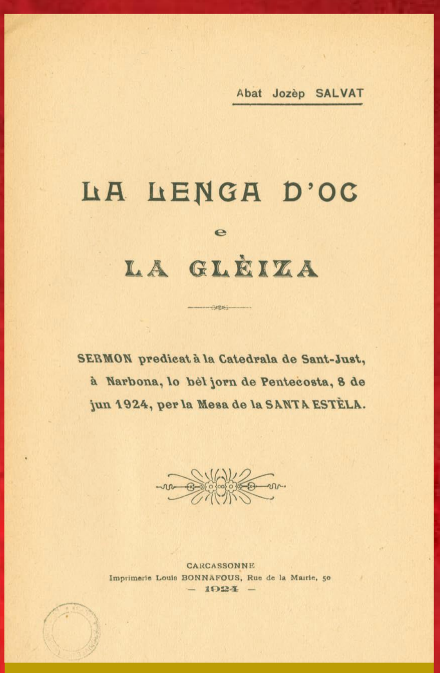
Abat Jozèp SALVAT

LA LENGA D'OC
e
LA GLÈIZA

SERMON predicat à la Catedrala de Sant-Just, à Narbona, lo bèl jorn de Pentecosta, 8 de jun 1924, per la Mesa de la SANTA ESTÈLA.

CARCASSONNE
Imprimerie Louis BONNAFOUS, Rue de la Mairie, 50
— 1924 —

Sermon prononciat a Narbona, 1924
(A. D. Aude, 72 J 298)

Retrait de Josèp Salvat
(A. D. Aude, 72 J 294)

LO CLERGAT, defensor de la lenga occitana (sègles 19 e 20)

A la fin del sègle 18 e long del sègle 19, lo clergat occitan combat pas la lenga d'òc, mas se'n mòstra un defensor afogat. Los presics en occitan contunhan. Antòni Nérié (1745-1824), curat d'Alzona de 1777 a 1824, compausa en 1820 un *Recueil de divers chants d'église en vers patois* que coneis fòrça edicions.

A la debuta del sègle 20, lo francés s'impausa, tan plan a la vila coma pel campèstre. La Glèisa daissa dapasset l'usatge de l'occitan dins sos sermons coma per l'ensenhament de la doctrina.
Lo 8 de junh de1924, per las fèstas de la Santa-Estèla celebradas a Narbona, l'abat Josèp Salvat (1889-1972) repren la tradicion e pronóncia, dins la catedrala Sant-Just e Sant-Pastor, un sermon : *La lenga d'òc e la Glèiza*. I afirma que la Glèisa ten un ròtle de jogar per l'aparament de la cultura occitana.

Lo tèxte occitan religiós s'acantona dins l'espaci de la paraula : cantics, Nadalets, ensenhament del catequisme, sermons, pregàrias ditas a votz nauta. Pasmens, malgrat qualquas temptativas personalas, coma las de l'abat Salvat o de Joan Larzac (qu'a revirat integralament la Bíblia, *Letras d'Òc*, 2013 e 2016), l'occitan parven pas a se sarrar de l'estatut de lenga sacrada.

Occitan Occitanie

LATIN, OCCITAN e francés sègles 16 - 18

Fins al mitan del sègle 16, lo latin ten plan larjament la plaça primièra dins los actes publics, en particulièr cò dels notaris. L'occitan es mai que mai present dins los archius de las comunautats d'estatjants e los documents del domèni privat.

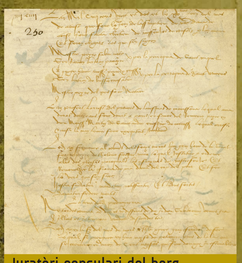

Juratòri consulari del borg de Carcassona (A. D. Aude, 3 J 2487, p. 250)

La monarquia impausa definitivament lo francés dins los actes judiciaris e notarials per l'ordenança de Villers-Cotterêts (10 d'agost de 1539), que reòrma la justícia e vòl rendre plan mai accessibles los actes publics. Aquesta decision consacra lo moviment de centralizacion linguistica ja entamenat. Atal a Limós los registres de las deliberacions consularas son redigits en francés tre 1516. Dins las comunautats mai pichonas, lo francés s'impausa mai tard : a Montreal, l'occitan s'utiliza fins a 1551.
Los registres parroquials pòrtan çaquelà la marca dels limits de las decisions reialas. Aqueles de Sant-Martin de Limós remontan a l'an 1552 e son tenguts majoritàriament en latin ; lo francés i apareis un còp o l'autre qu'a comptar de 1606, abans de s'impausar definitivament vers 1620.

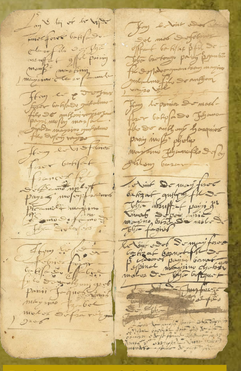

Registre parroquial de Lauran de Menerbés : actes escrits en occitan, 1553.
(Archius comunals de Lauran de Menerbés, 1 E 1)

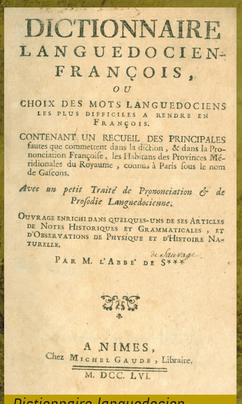
DICTIONNAIRE
LANGUEDOCIEN-FRANÇOIS,
OU
CHOIX DES MOTS LANGUEDOCIENS LES PLUS DIFFICILES A RENDRE EN FRANÇOIS.
CONTENANT UN RECUEIL DES PRINCIPALES façons que commettent dans la diction, & dans la Prononciation Françoise, les Habitans des Provinces Méridionales du Royaume, comtus à Paris sous le nom de Gascons.
Avec un petit Traité de Prononciation & de Profodie Languedocienne,
OUVRAGE ENRICHI DANS QUELQUES-UNS DE SES ARTICLES DE NOTES HISTORIQUES ET GRAMMATICALES ; ET D'OBSERVATIONS DE PHYSIQUE ET D'HISTOIRE NATURELLE.
PAR M. L'ABBÉ DE S***
A NIMES,
Chez MICHEL GAUDE, Libraire,
M. DCC. LVI.

Dictionnaire languedocien-françois, ou Choix des mots languedociens les plus difficiles à rendre en françois... per l'abat de Sauvages, 1756 (coll. Claude Marti)

Dins los documents judiciaris, l'occitan a encara sa plaça, mai que mai dins las proceduras ont testimònis e acusats s'exprimisson sovent en lenga mairala.
A la fin del sègle 18, se la lenga d'òc demòra massissament parlada e cantada, apareis pas mai que d'un biais marginal dins la produccion escrita. Al dintre dels elèits, s'exprimir coma cal en francés fa ara part del modèl social, coma ba mòstra l'abondància dels diccionaris bilingües.

Dins aquel ambient, quauques fogals de creacion e de resisténcia culturalas puntejan. Fins a 1610, Lengadòc lusís d'un mendre lum que Provença o Gasconha. L'òbra de Pèire Godolin (1580-1649) marca l'espelida d'una escòla mondina. Lo genre borlesc coneis tanben un estrambòrd vertadièr, amb principalament *L'Eneïdo de Virgilo*, publicada a Narbona en 1652.
Al sègle 18, las formas de la literatura occitana mudan : teatre, opèra e cançon. En 1754, lo Narbonés Joan-Josèp Cassanéa de Mondonvila (1711-1762) escriu un opèra en lenga d'òc, *« Daphnis et Alcimaduro »*, jogat davant lo rei a Fontainebleau.

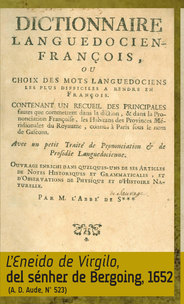
DICTIONNAIRE
LANGUEDOCIEN-FRANÇOIS,
OU
CHOIX DES MOTS LANGUEDOCIENS LES PLUS DIFFICILES A RENDRE EN FRANÇOIS.
CONTENANT UN RECUEIL DES PRINCIPALES façons que commettent dans la diction, & dans la Prononciation Françoise, les Habitans des Provinces Méridionales du Royaume, comtus à Paris sous le nom de Gascons.
Avec un petit Traité de Prononciation & de Profodie Languedocienne,
OUVRAGE ENRICHI DANS QUELQUES-UNS DE SES ARTICLES DE NOTES HISTORIQUES ET GRAMMATICALES ; ET D'OBSERVATIONS DE PHYSIQUE ET D'HISTOIRE NATURELLE.
PAR M. L'ABBÉ DE S***

L'Eneïdo de Virgilo, del sénher de Bergoing, 1652 (A. D. Aude, N° 523)

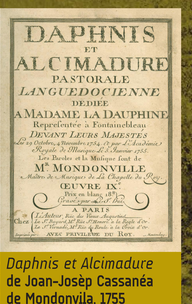
DAPHNIS
ET
ALCIMADURE
PASTORALE
LANGUEDOCIENNE
DÉDIÉE
A MADAME LA DAUPHINE
Représentée à Fontainebleau
DEVANT LEURS MAJESTÉS
Les Vers et la Musique sont de
Mr MONDONVILLE
OEUVRE IXe
A PARIS

Daphnis et Alcimadure de Joan-Josèp Cassanéa de Mondonvila, 1755 (A. D. Aude, N° 54)

La Revolucion francesa marca una rompedura bèla. L'unitat e l'indivisibilitat de la Republica impausan una lenga comuna, lo francés.
Los rapòrts Barère (genièr de 1794) e Grégoire (junh de 1794) an per tòca l'unificacion linguistica : las lengas regionalas son d'armas dins las mans de la Contra-Revolucion e conven de las anequelir. Paradoxalament, lo periòd revolucionari coneguèt una brava garba de tèxtes en occitan.
Dins la contrada tolzana tota una literatura pamfletària en lenga d'òc discutís de las politicas republicanas.

ieo institut d'estudis occitans
AUDE LE DÉPARTEMENT

Occitan
Occitanie

RESTRICCION dels usatges de l'occitan sègles 19-20

Grandament absent dels escrits publics e privats, l'occitan demòra fins a la Segonda Guèrra mondiala lo biais d'expression privilegiat de la cultura populara.

Plancarda de Confolens-Cornèsan per Pèire Dantoine, 1907 (A. D. Aude, 15 Dv 12/3)

Plancarda de Lauraguèl, 1907 (A. D. Aude, 15 Dv 18/1)

La literatura orala tradicionala es gaireben totjorn en lenga d'òc. Aquesta balha als racontes una autra dimension ont la galejada, la truculéncia, la trufandisa e lo pintoresc l'empòrtan plan sovent. Aital, al bèl mitan del sègle 20, es en lenga nòstra qu'Andrieu Pichery (1902-1986) causís d'escriure sas cronicas vilatgesas.

La cosina tradicionala es un domeni ont l'occitan contunha de s'espompir : lo *freginat* (fricassèa de pòrc acompanhada de favòls), lo *fetge sec* (fetge sec de pòrc acompanhat de rafes o de carchòfas pichonas), lo *melsat* (tripon blanc), lo *rausèl* (pastisson al burre de Carcassona en fòrma de fuèlha). Al centre del *Festin occitan*, revisitat e magnificat en 1929 pel cosinièr-gastronòme Prospèr Montagné (1865-1948), senhoreja plan segur l'incontornable *caçolet*.

Lou curat de Cucugna
Santon realizat per Andrieu Pichery
(collaccion de Joan-Miquèl Pichery)

L'occitan beneficia tanben d'un quasi-monopòli per çò qu'es de la cançon. Fins al tèrme del sègle 19, se canta gaireben qu'en òc. Utilizada en abonde pels calivaris o las festejadas carnavalencas, la cançon occitana constituís una arma de primièra borra per desfisar l'òrdre public. Es tanben dins los moments de crisis que la lenga occitana torna subrenadar dins l'espaci public.

Las grandas manifestacions de la revòlta vinhairona de 1907 ne pòrtan la pròva bèla. Dins totes los recampaments, unas plancardas en occitan denóncian la situacion economica catastrofica dels Occitans. Atal, se pòt legir : *« La misero nous fa courre »* (La misèria nos fa córrer), *« Nous faren creba la pel mais salbaren lou bi naturel »* (Nos farem crebar la pèl, mas salvarem lo vin naturèl), *« Aven acabat l'argent, mais aven pas tirat nostra derniera cartoucha »* (Avèm acabat l'argent, mas avèm pas tirat nòstra darnièra cartocha), *« Al darnier croustet »* (Al darnièr crostet), *« Dé proumésos, n'aben lou bentré plén »* (De promessas, n'avèm lo ventre plen).

A l'escasença de las doas guèrras mondialas, la lenga d'òc fa encara quauquas aparicions. La prefectura d'Aude, que desira èsser compresa del mai grand nombre, fa estampar del temps de la Granda Guèrra un placard en occitan que ramenta als *« brabes Audencs »* (braves Audencs) qu'es imperatiu de soscriure a l'emprunt de la Defensa nacionala. Lo Resistent Aimat Ramond (1918-1944) causís la lenga d'òc per exprimir sas darrièras volontats, dins una jaula de la preson de Carcassona gaire de temps abans son execucion a Baudrigas : *« Aquo es moun testomen »* (Aquò es mon testament).

Manescrit de *Las istorias de Traussa* d'Andrieu Pichery
(A. D. Aude, 3 J 3205/1 et 2, p. 118-119)

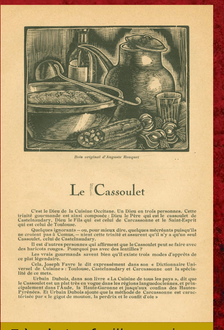

Tròç de *Les feuillets occitans*, n° especial *La gastronomie méridionale*, junh de 1927,
(A. D Aude, 7 JJ 1/13)

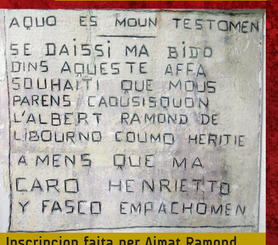

Inscripcion faita per Aimat Ramond sus la paret de la cèla 13 a la preson de Carcassona, 1944 (A. D. Aude, 31 Phv 2/11)

ieo institut d'estudis occitans

AUDE LE DÉPARTEMENT

Occitan
Occitanie

REVISCÒL de la lenga sègle 19

Al sègle 19, filològues, istorians, saberuts locals mòstran un interès nòu per la lenga d'òc, publican diccionaris, tornan metre a l'onor las òbras dels trobadors e s'atristan de las consequéncias de la crosada contra los Albigeses. Lo reviscòl concernís lo país d'Òc dins tot son ample, totas las classas socialas e totas las familhas de pensada. Aqueste reviscòl ten una vertadièra sòla populara.

Ercules BIRAT

(Narbona, 30 de julh de 1796 -4 de mai de 1872)

Aprèp mila mestièrs, lo « cançonièr narbonés » se descobrís en 1848 una vocacion de poèta satiric. Jol Segond Empèri, sas poesias ridiculizan sos conciutadans. Gausís del temps de sa vida d'una celebritat populara. Recampa sas composicions dins dos volumes que pareisson en 1860 jol titol *Poésies narbonnaises en français ou en patois...*

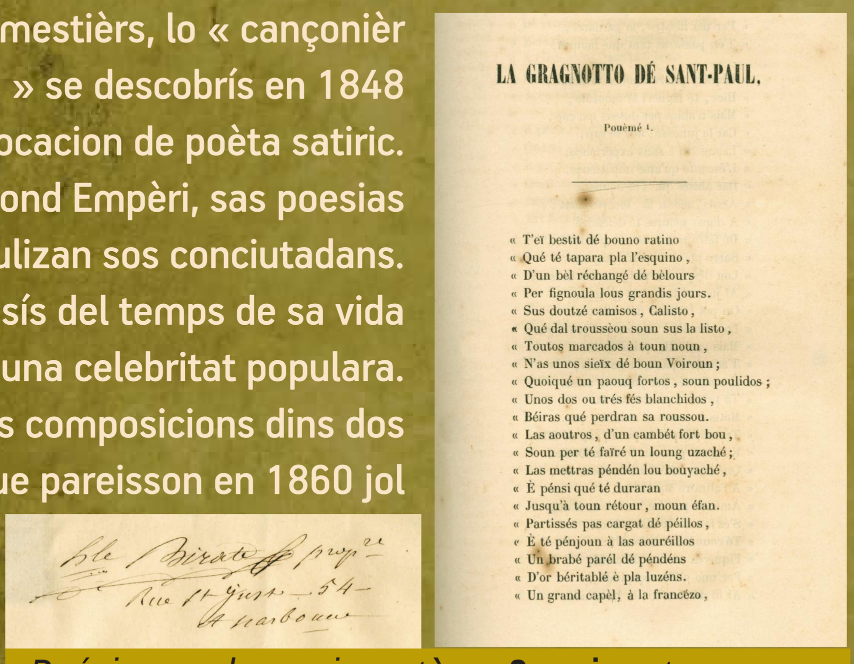
LA GRAGNOTTO DÉ SANT-PAUL.

Pouèmé 1.

« T'eï bestit dé bouno ratino
« Qué té tapara pla l'esquino,
« D'un bèl réchangé dé bèlours
« Per fignoula lous grandis jours.
« Sus doutzé camisos, Calisto,
« Qué dal troussèou soun sus la listo,
« Toutos marcados à toun noun,
« N'as unos sieïx dé boun Voiroun;
« Quoiqué un paouq fortos, soun poulidos;
« Unos dos ou trés fés blanchidos,
« Béiras qué perdran sa roussou.
« Las aoutros, d'un cambét fort bou,
« Soun per té faïré un loung uzaché;
« Las mettras péndén lou bouyaché,
« È pénsi qué té duraran
« Jusqu'à toun rétour, moun éfan.
« Partissés pas cargat dé péillos,
« È té pénjoun à las aouréillos
« Un brabé parél dé péndéns
« D'or béritablé è pla luzéns.
« Un grand capèl, à la francézo,

Ble Birat propre
Rue St Just 54
A narbonne

Poésies narbonnaises, **tòme 2 e signatura autografa d'E. Birat** (A. D. Aude, N° 796-797)

Son òbra es una font per qual s'interèssa als biaisses de viure en país narbonés e a la vida politica de la vila. Es l'autor del *Sermon du père Bourras*, considerat coma l'aujòl del sermon del curat de Cucunhan, raconte que n'existisson maitas versions (Blanchot de Brenas, Aquiles Mir, Romanilha e, en francés, Alphonse Daudet).

Domenge DAVEAU

(Carcassona, 10 de genièr de 1804-Tolosa, 4 d'abril de 1870)

LÉ PASSACHÉ DÉ LA MAR ROUJO.

ODO

Qu'a oubtengut lé Prèx al Councours oubèrt pér la Souciétat Archéologiquo dé Béziers, lé 28 mai 1840.

Pér Daveau, coiffur.

CARCASSONNE,
Imprimerie de C. Labau,
Rue Royale, 21.

Lé passaché de la Mar Roujo, **1840** (A. D. Aude, N° 1517/6)

Domenge Daveau coneis, tal Jansemin, lo perruquièr d'Agen, una cèrta renommada coma poèta-cofaire. Posa son inspiracion dins las gents e la lenga del pòble que se tornava trapar dins son òbra. Son *Pouemo en l'hounou de l'inauguraciu de la statuo de P.P. Riquet a Bezièrs* (1839) reçaupèt una recompensa de la Societat arqueologica de Besièrs. Gaston Jordana trobava sa reputacion surfaita mas Renat Nèlli lo considerava coma un paire del Felibritge audenc.

August GALTIÈR

(Castèlnau d'Arri, 21 de març de 1807 -Sant-Martin-Lalanda, 30 de setembre de 1886)

D'un mitan social aisat, August Galtièr deu acorchir sos estudis per ajudar son paire dins la gestion de sos bens fonsièrs. Sant-simonian afogat, compausa en 1832 la cançon *La San-Simounieno* que lo rend celèbre dins tot Lengadòc. Fonda en novembre de 1842, amb Antòni Metge, pòrta-paraula dels sant-simonians de Castèlnau d'Arri, un setmanièr *L'Abeille* que balha novèlas en francés mas fa una plaça bèla a l'occitan (cançons, contes, poesias, fulheton).

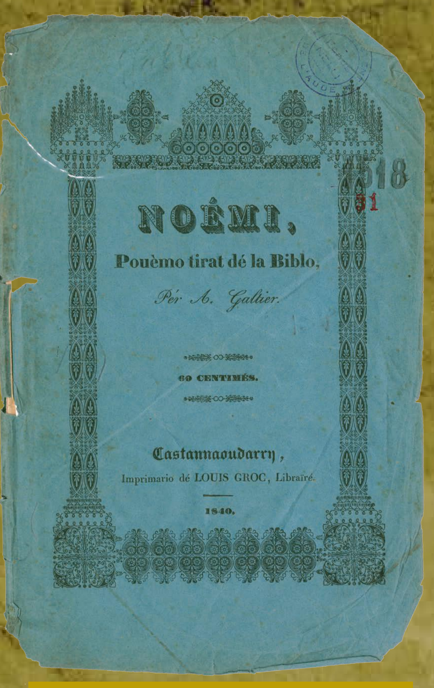
NOÊMI,
Pouèmo tirat dé la Biblo,
Pér A. Galtier.

60 CENTIMÉS.

Castannaoudarry,
Imprimario dé LOUIS GROC, Libraire.

1840.

Noémi, **1840** (A. D. Aude, N° 518)

Peire-Maria REVÈL

(Montreal-d'Aude, 6 de mai de 1802 -Vilamanha, 12 de novembre de 1890)

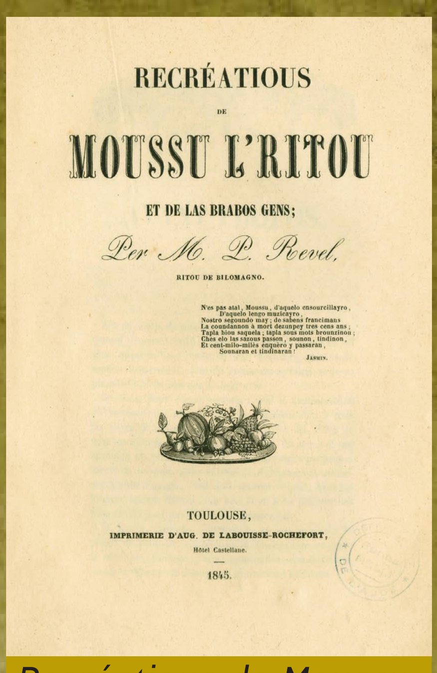
RECRÉATIOUS DE MOUSSU L'RITOU ET DE LAS BRABOS GENS;

Per M. P. Revel,

RITOU DE BILOMAGNO.

N'es pas atal, Moussu, d'aquelo ensourcillayro,
D'aquelo lengo muzicayro,
Nostro segoundo may; de sabens francimans
La coundannon à mort dezunpey tres cens ans;
Tapla biou saquela; tapla sous mots brounzinon;
Ches elo las sazous passon, sounon, tindinon,
Et cent-milo-milés enquèro y passaran,
Sounaran et tindinaran!
JASMIN.

TOULOUSE,
IMPRIMERIE D'AUG. DE LABOUISSE-ROCHEFORT,
Hôtel Castellane.
1845.

Recréatious de Moussu l'Ritou, **amb lo retrait de P.-M. Revel, 1845** (A. D. Aude, N° 562)

Peire-Maria Revèl es lo rector de Vilamanha fins a sa mòrt en 1890. La part mai granda de son òbra, en quasi-totalitat d'expression occitana, s'edita en 1845 a Tolosa jol titol *Récreatious de Moussou l'Ritou* e de los brabos gens. Aqueste recuèlh conten faulas, racontes autobiografics e fòrça poemòts. *Un passa-temps*, recuèlh publicat en 1875 a Castèlnau d'Arri, li val l'admiracion dels felibres audencs e un diplòma de felibre signat per Mistral.

ieo institut d'estudis occitans

AUDE LE DÉPARTEMENT

Lo FELIBRITGE

Lo Felibritge es una associacion literària fondada en 1854 per sèt joves poètas provençals (al nombre de sèt coma dins lo grop de la Pleiada al sègle 16) qu'an pel cap de restaurar la lenga provençala e de ne codificar l'ortografia.

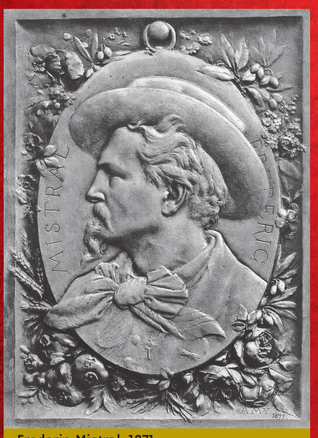

Frederic Mistral, 1871 (A. D. Aude, N° 134)

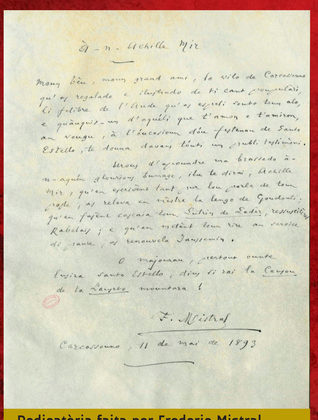

Dedicatòria faita per Frederic Mistral a Aquiles Mir, 1893
(Mediatèca Carcassona agglò, Ms 36284)

Lo Felibritge espelís al castèl de Font-Segunha, a Castèlnòu de Gadanha (Vau Clusa) lo 21 de mai de 1854, jorn de la santa Estèla. *Estèla* fa rampèl a una estèla de sèt brancas coma la chifra dels primadièrs. La data del 21 de mai ven la data de referéncia, ont se ten cada an lo congrès dins una vila diferenta. Se lo nombre oficial dels *primadièrs* es sèt, la creacion del grop s'apièja de fait sus tres d'entre elis : Mistral, Romanilha e Aubanèl. Lo mot felibre ten una origina fosca, benlèu del mot latin *fellebris*, nenon [de las musas].
Lo Felibritge publica per l'an 1855 *L'Armana provençau*, al biais dels almanacs populars (calendièr, provèrbis, racontes e tèxtes literaris). L'obratge, que fa lo ligam entre fòrma populara e literatura, fa conéisser lo moviment. Mas la manca d'editors en lenga d'òc e los problèmas deguts a l'existéncia de mai d'un sistèma ortografic retardan la capitada. Atal, cal esperar en 1859, amb lo triomf a París de *Mirèio* de Frederic Mistral, per veire lo Felibritge prene la volada. Las adesions se multiplican. Alara, en 1862, davant l'afluéncia de las adesions, l'associacion adòpta un estatut tot cortet (7 articles), que, modificat en 1876 (49 articles), ven la sòla de totes los autres estatuts. L'organizacion vira a l'entorn de la chifra sèt. A cima de la piramida, 49 felibres (los *majorals*), cooptats a vida, amb al cap lo *capolièr* (Frederic Mistral en primièr) ; al dejós, cinquanta « manteneires », recrutats sus candidatura e despartits en foncion de lor region d'origina dins d'estructuras qu'an per nom « mantenéncias », que revèrtan los grands airals dialectals : Provença, Lengadòc, Aquitània, puèi Lemosin, Auvèrnha, Velai (en relacion amb lo creis de l'associacion). Dins las vilas e los departaments, espelisson grops locals nomenats *escòla*, dirigits per unes *capiscòls*.

La figura maja del Felibritge es lo Frederic Mistral que, mercé a sa personalitat e a son òbra, fa autoritat de 1859 a sa mòrt. Nascut lo 8 de setembre de 1830 a Malhana (Bocas de Ròse), Mistral entamena estudis de dreit a Ais de Provença. Embelinat per la Revolucion de 1848, partís son temps entre politica e poesia mas, decebut, decidís en 1851 de daissar lo dreit e de se consacrar unicament a las letras. Son poèma, *Mirèio*, raconte de las amors entrepachadas de dos joves (Mirelha e Vincenç) de mitans socials desparièrs, pareis en 1859 e marca sa capitada. Obten per son òbra lo prèmi Nobèl de literatura en 1904. De 1878 a 1886, publica *Lou Tresor dóu Felibrige*, un diccionari bilingue provençal-francés, dobèrt a totes los parlars d'Òc, qu'ajuda a la codificacion de la lenga. De mai, Mistral es tanben l'autor de las paraulas de l'imne occitan, *la Copa santa*. Morís a Malhana lo 25 de març de 1914.

Occitan
Occitanie

Los FELIBRES audencs

Lo Felibritge comença de se desvolopar dins Aude qu'après la guèrra de 1870.

Aquiles MIR

(Escalas, 30 de novembre de 1822-Carcassona, 10 d'agost de 1901)

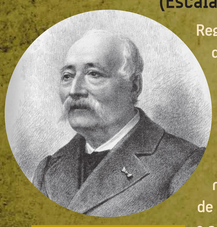

Aquiles Mir cap a 1900 (*Revue méridionale*, junh-julh de 1900)

Regent a Aigas-Vivas puèi a Carcassona, Aquiles Mir demissiona de l'ensenhament public tre 1864 e balha corses d'escritura dins los ostals d'educacion.

En 1869, ven director de la Companhiá de la manufactura de draps de la Trivala a Carcassona.

En març de 1874, manda unes de sos escrits en lenga d'òc al Frederic Mistral que l'encoratja. Mir es nomenat majoral del Felibritge en 1876. A partir d'aquí, arrèsta pas de publicar tèxtes que coneisson lo succès mercé a son umor e a la vèrbia populara : *Lou Lutrin de Lader* (1877), poèma inspirat per la messa de Ladèrn de Lauquet e illustrat per Narcís Salièras ; *Lou sermou dal Curat de Cucugna* (1884).

L'escalpraire-estatuari Teofil Barrau modèla lo bust d'Aquiles Mir, 1895 (*Revue méridionale*, n° 33, geniè de 1895)

August FORÉS

(Castèlnau d'Arri, 7 d'abril de 1848-4 de setembre de 1891)

Vengut de la borgesia, August Forés signa tre 1876 articles per unes jornals literaris o satirics. Sos primièrs poèmas, en francés, son saludats per Mistral e Victor Hugo. En 1875, comença d'escriure en occitan. En 1876, rescontra Loís-Xavièr de Ricard, poèta e jornalista d'Erau. Los dos fondan lo Felibritge roge. Aquel moviment federalista e anticlerical desira s'afranquir de la rega conservatritz dels felibres provençals. Per espandir lors idèas, los dos amics publican en 1877 *La Lauseto, armanac dal patrioto lengodoucian*. Forés ven conselhièr municipal e adjunt al cònsol de Castèlnau d'Arri (1878-1880). Nomenat majoral en 1881, consacra la fin de sa vida a trabalhs sul folclòr e l'istòria locala. Alarga tanben son òbra poetica amb los recuèlhs *Les Grilhs* (1888) e *Les Cants del Soulelh* (1891). Aqueste franc-maçon anticlerical aviá estipulat que voliá èsser enterrat civilament. Mas, jol pretèxte d'un retorn a la fe al moment de son trepàs, sa familha lo fa sebelir religiosament. Sus intervencion de sos amics (entre losquals Estieu e Perbòsc) e après autorizacion del tribunal de Castèlnau d'Arri, son còs es desenterrat puèi remés tornar en tèrra a l'escasença d'obsèquis civils.

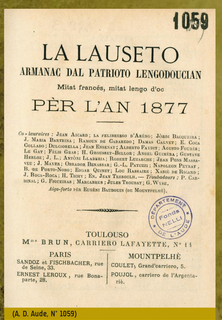

1059

LA LAUSETO

ARMANAC DAL PATRIOTO LENGODOUCIAN

Milat francés, milat lengo d'oc

PÈR L'AN 1877

TOULOUSO

Mre BRUN, CARRIERO LAFAYETTE, N° 11

PARIS — MOUNTPELHÉ

(A. D. Aude, N° 1059)

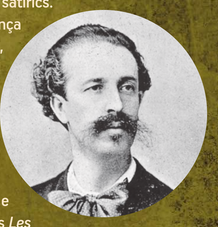

Retrait d'August Forés (A. D. Aude, N° 585)

Gaston JORDANA

(Carcassona, 27 de junh de 1858-5 de mai de 1905)

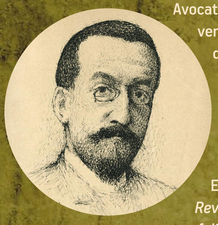

Retrait de Gaston Jordana, cap a 1894 (Mediatèca Carcassona agglo, inv. 24069)

Avocat, puèi substitut del procuraire, Gaston Jordana s'investís en politica : conselhièr municipal, ven cònsol de Carcassona d'octobre de 1887 a març de 1888 a la mòrt d'Omèr Sarraut. Sus clam de l'oposicion, se l'acusa de fraudariá electorala e es empresonat. Se retira puèi al domèni de Polhariès, près de Carcassona. I escriu l'essencial de son òbra e se consacra a las activitats felibrencas. En 1884, se fa conéisser amb la publicacion d'*Histoire du royaume de Pamperigouste*, legenda provençala que dedica a Frederic Mistral. Aquò's son primièr succès literari. Es elegit majoral en 1894 sens aver escrit plan de linhas en occitan. Met sa pluma e sa sapiéncia al servici del Felibritge e de la cultura d'òc.

En 1886, Aquiles Mir, August Forés e Gaston Jordana, en companhiá d'Aquiles Roquet, lançan la *Revue de l'Aude* (que vendrà en 1889 *Revue méridionale*). Los tres an per cap de fondar una escòla felibrenca qu'espelirà en 1892, l'*Escolo audenco*, e que pren per devisa *Atax audax* (Aude ausard).

ieo institut d'estudis occitans

AUDE LE DÉPARTEMENT

Occitan
Occitanie

Las FÈSTAS felibrencas

Los concorses literaris son pas las solas manifestacions culturalas del Felibritge. Unas fèstas son regularament organizadas per tocar un public bèl. Aquelas fèstas son l'escasença de braves regaudiments populars. Lo debanament es pro ben codificat : celebracion d'un felibre o del Felibritge (estrena d'estatuas, batejalhas de carrièras...), recepcion pels elegits municipals e taulejada, danças e costumes tradicionals a l'onor; declamacion de cants e poèmas en occitan.

La reception dels felibres a Carcassona per la Santa-Estèla, 10-11 de mai de 1893

En 1893, lo Felibritge causís la Ciutat de Carcassona per la tenguda de son Consistòri (l'acamp dels 50 felibres majorals). Lo 10 de mai, en debuta de vèspre, a la gara, una fola sarrada aculhís amb estrambòrd los representants del Felibritge, coma los mai famats, Frederic Mistral e Fèliç Gras. Aprèp una recepcion a la Comuna, Gaston Jordana balha al teatre municipal una conferéncia sus l'istòria de Ciutat. L'endeman, aprèp la sesilha del Consistòri e l'aprobacion dels estatuts e règlaments de l'*Escolo Audenco* (Carcassona) e de l'*Escolo Moundino* (Tolosa), se ten a Ciutat, dins la clastra Sant-Nasari, la taulejada felibrenca. Al tèrme d'aqueste regalèmus, Mistral remet a Aquiles Mir, de la part de la Vila de Carcassona e de l'*Escolo Audenco*, un album de pergamin ont *« cada felibre a marcat de sa man, en testimoniatge d'admiracion e d'amistat, unes vèrses o unes vòts amicals »*. La Santa-Estèla de Carcassona se clava amb una representacion de l'òbra maja de Frederic Mistral, *Mireio*.

1 F. Mistral
2 F. Gras
3 F. de Baroncelli-Javon
4 C. de Carbonnières
5 V. Bernard
6 M. André
al centre F. de Gerda
7 A. Mouzin
8 Arnavielle

Los felibres a las fèstas de Carcassona (*Revue méridionale*, juin-juillet 1893)

L'arribada dels felibres d'aprèp lo dessenh de Narcisse Salières (*Revue méridionale*, août 1894)

Plat de religadura a las armas de la vila

Letra autografa de Fèliç Gras a Aquiles Mir

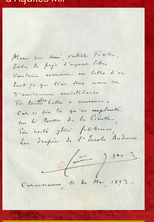

Dessenh de Narcisse Salières en l'onor d'Aquiles Mir

Manescrit sul pergamin realizat e remés per la Vila de Carcassona e l'*Escolo Audenco* a Aquiles Mir lo 11 de mai de 1893
(Médiatèca Carcassonne agglò, Ms 36284)

Menut de la taulejada felibrenca (A. D. Aude, 7 JJ 3/292)

ieo institut d'estudis occitans

AUDE LE DÉPARTEMENT

Occitan
Occitanie

Las FÈSTAS felibrencas

Las fèstas de Gasconha e de Lengadòc a Carcassona, 13-14 d'agost de 1898

Comitat dels Cabdèts de Gasconha
(A. D. Aude, 138 J 354)

Los Cabdèts de Gasconha, recampament de mai de 60 personalitats de la literatura, de las arts e de la politica, totes originaris de Gasconha, organizan en 1898 unas fèstas ufanosas en Lengadòc. Partits d'Agen (6-8 d'agost), los Cabdèts passan per Montalban (8 d'agost), Tolosa (8-10 d'agost), Luishon (10-12 d'agost), Carcassona (13-14 d'agost) per acabar dins las fraus de Tarn (15-19 d'agost). Se lor virada los mena a Carcassona, es mercé a Maurici Sarraut, membre del Comitat nacional.

Aficha per las fèstas de Gasconha. 6-19 d'agost de 1898 (A. D. Aude, 1 Fi 2122)

Las festivitats s'escalonan sus doas jornadas, los 13 e 14 d'agost de 1898. La capitala audenca es ondrada per l'escasença d'ornaments de verdura e de bandeiròlas. Lo 13 d'agost, après l'estrena del buste del pintre Gamelin per l'escalpraire Falguière, los Cabdèts vistalhan la mòstra que lor es dedicada al Musèu de las Bèlas-arts puèi, seguits per una fola afogada, montan a Ciutat per una vesita del monument en cors de reviscòlament. Lo 14 d'agost, de retorn a Ciutat, los Cabdèts festejan e glorifican a l'encòp los Trencavèls qu'un passa-carrièra istoric met en scèna, per la jòia bèla de 15 a 20 000 espectators. La fèsta s'acaba amb un fuòc d'artifici subrebèl. La magia capita de simular un incendi de Ciutat. Aquò's lo primièr embrasament del monument, que se contunha a l'ora d'ara cada an pel 14 de julh.

La fèsta de l'arma occitana a Carcassona, 15 de julh de 1928

L'embrasament de Ciutat
Le Cri de Toulouse, 22 de julh de 1928
(A. D. Aude, Q' 684)

La farandòla, 15 de julh de 1928
(*Lo Gai Saber*, julh-agost de 1928)

Filadèlfa de Gerda
(*Lo Gai Saber*, julh-agost de 1928)

Per marcar lo bimillenari de la Ciutat de Carcassona, en 1928, la Vila decidís de balhar del 15 al 29 de julh, unas fèstas grandassas, jol patronatge del president de la Republica, Gaston Doumergue. L'abat Josèp Salvat, secretari de l'*Escòla occitana*, sollicitat per l'organizacion d'una *«fèsta del Costume»*, prepausa de ne faire una *«fèsta de l'Arma occitana, ont se metrián a l'onor non solament los costumes d'Occitania mas tanben la lenga, las dançaș, los cants... »*. Aquela manifestacion deu dobrir l'ensemble dels regaudiments e clavar lo congrès de la Federacion regionalista francesa. Lo 15 de julh de matin, las delegacions dels vilatges audencs e vesins (Sant-Fèliç-de-Lauragués, Ovelhan, Narbona, Vilaulin, etc.), en costumes tradicionals, arriban a Carcassona. Lèu-lèu, lo cortèg se met en plaça : en cap, *«Mèstre Fenairon, lo mai famós dels cabretaires de Roergue»*, puèi Filadèlfa de Gerda seguida de mai de dos cents joventas en còfa de lor contrada e, enfins, los felibres. Après una recepcion a la Comuna e la pausa d'una garba al monument d'Aquiles Mir, la fola pren lo camin de Ciutat per seguir la messa del Felibritge dins la basilica Sant-Nasari. L'abat Salvat pronóncia lo sermon.

La taulejada que se ten dins la cort del castèl comtal recampa mai de 300 convidats jos la presidéncia de Filadèlfa de Gerda. Dins la vesprada, jos un solelh qu'ensuca, la fèsta s'acaba al teatre antic per *La Cort d'Amor*, espectacle de dançaș folcloricas, de declamacions de poèmas e de cants occitans que celèbran totes *« l'arma imperibla d'Occitania »*.

ieo institut d'estudis occitans

AUDE Le département

Occitan
Occitanie

La RECONQUISTA occitana al sègle 20

A l'entama del sègle 20, l'*Escòlo audenco*, nascuda en 1892, pèrd de son pes.

Lo Felibritge coneis un buf novèl en Narbonés. En 1911, lo doctor Paul Albarèl (Sant-Andrieu de Ròcalonga, lo 11 de decembre de 1873 – Montpelhièr, lo 15 de julh de 1929) fonda l'associacion felibrenca *La Cigalo Narbouneso* que fa paréisser una revista del meteis nom e almanacs plasents *(Almanac narbounes)*. En 1918, Paul Albarèl, nomenat majoral, ven, amb Prospèr Estieu e Josèp Anglada (1868-1930), l'un dels caps incontestats del moviment occitan audenc. Aprèp sa mòrt, la *Cigalo* s'aconsomís.
A l'endeman de la Guèrra Granda, lo Felibritge audenc es a las escanas. Son centre de gravetat pren lo camin de Lauragués. En julh de1919 espelís, a l'iniciativa del baron Guy Desazars de Montgailhard (1837-1927), l'*Escòla occitana* qu'a per tòca de faire adoptar la grafia renovada, mesa al punt per Estieu e Perbòsc. Sa revista, *Lo Gai Saber*, pareis totjorn. *Los Grilhs de Lauragués*, gropament felibrenc nascut jols auspicis de l'*Escòla occitana*, va animar trenta ans de temps la vida culturala dins lo ròdol de Castèlnau d'Arri.

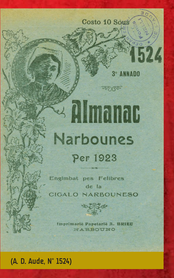

(A. D. Aude, N° 1524)

Prospèr ESTIEU
(Fendelha, 7 de julh de 1860- 11 de decembre de 1939)

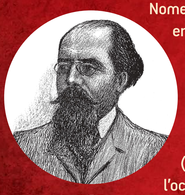

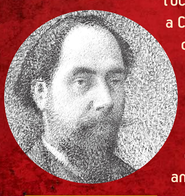

Retraits
de Prospèr Estieu
per Jane Rouquet
(A. D. Aude, 120 J 28)
per Aquiles Laugé
(*Revue méridionale*, setembre de 1895)

Nomenat mèstre d'escòla en 1879, Prospèr Estieu foguèt un ensenhaire non conformista que coneguèt quauquas dificultats long de sa carrièra amb la ierarquia, en rason mai que mai de son accion sostenguda per faire de l'occitan una lenga a part entièra ensenhada a l'escòla. De 1881 a 1884, obten un congèt sabatic e se fa jornalista. En 1891, per l'enterrament civil de son amic August Forés, rescontra Antonin Perbòsc (1861-1944) : los dos concebon una reòrma ortografica de l'occitan. En 1892, pren part a las creacions de l'*Escolo audenco* a Carcassona e de l'*Escolo moundino* a Tolosa. A Fois en 1896, concorrís a la naissença de l'*Escolo de Mountsegur* e es a l'iniciativa de la revista *Mont-Segur*. Es elegit majoral del Felibritge en 1900. En 1905, concep, amb lo catalan Plàcit Vidal, la plan militanta revista *Occitania*. En 1919, fonda amb Desazars de Montgailhard l'*Escola Occitana* a Avinhonet e es lo cap-mèstre fins a 1933 de *Lo Gai Saber*. En 1927, fonda amb Josèp Salvat lo *Collègi d'Occitania*, ont ensenha l'occitan.

1939 vei lo fracàs del Felibritge tradicional dins Aude.

Prospèr Estieu estampant sa revista *Mont-Segur*, cap a 1901 (A. D. Aude, 120 J 20)

Prospèr Estieu dins son cabinet de trabalh, cap a 1898 (A. D. Aude, 120 J 18)

En 1945, espelís a Tolosa l'Institut d'Estudis Occitans (IEO). Animat a la començança per Renat Nèlli, Max e Peire Roqueta, Joan Cassou, Camille Soula, Tristan Tzara e Ismaël Girard, l'IEO s'implanta dins tot lo territòri d'Òc mercé a sas seccions departamentalas. De mai, es mercé als escrivans recampats al dintre de l'IEO que devèm la volada presa pel roman contemporanèu e en particulièr lo raconte autobiografic : Robèrt Lafont (1923-2009), Joan Bodon (1920-1975), Max Roqueta (1908-2005), Bernat Manciet (1923-2005), Ives Roqueta (1936-2015), Maria Roanet. Dins las annadas 1970, una novèla generacion d'autors audencs apareis entre losquals Andrieu Lagarda ; Enric, Peire e Ramon Gogaud. Çaquelà, la poesia demòra lo luòc primièr de l'expression occitana e, dins las annadas 1960-1970, se fa mai engatjada (Joan Larzac). Lo combat occitanista se modifica e adòpta unas formas novèlas (analisis politicas, cançon, teatre), en particulièr a l'entorn del Comitat d'estudis e d'accion que Robèrt Lafont n'es l'inspirator.

Lo Fablièr Occitan, 1930
Illustracions de Paul Sibrà
(A. D. Aude, 120 J 26)

ieo institut d'estudis occitans
AUDE LE DÉPARTEMENT

Occitan
Occitanie

L'OCCITAN a l'escòla

Als sègles 16 e 17, coma a l'Edat mejana, l'ensenhament privilegia lo latin. Dins lo sud de França, ont l'occitan es la lenga mairala, una iniciacion al francés sembla necita abans tot aprendissatge.

Anequelir lo patés per l'unitat de la nacion

Dins las escòlas primàrias instituidas per formar los ciutadans, las autoritats revolucionàrias vòlon *« universalizar l'usatge de la lenga francesa »*, coma l'estipula en junh de 1794 lo raport de l'abat Grégoire. La lei del 17 de novembre de 1794 indica : *« L'ensenhament serà fait en lenga francesa : l'idiòma del país poirà sonque èsser emplegat que coma mejan auxiliari »*. L'administracion cantonala de Santa-Colomba d'Èrs fa obligacion a son regent de *« fòrabandir a fèt de son escòla l'idiòma patés coma plan nosent als progrèsses de la lenga francesa »*. La lei del primièr de mai de 1802 torna afirmar l'interdiccion de l'usatge del patés a l'escòla.

Registre de las deliberacions de la Societat populara d'Eissalabra, an II
(A. D. Aude, 9 L 931)

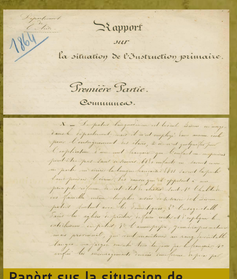

Raport sus la situacion de l'instruccion primària dins Aude per l'inspector d'acadèmia, 1864
(A. D. Aude, 1 T 17)

De la lei Guizot a las leis Ferry

Aprèp lo vòte de la lei Guizot en 1833, l'ensenhament primari se desvolòpa. D'aprèp l'enquista del ministèri de l'Instruccion publica en 1863, la lenga francesa es pas d'una practica usuala dins prèp de 430 comunas d'Aude sus 434 : 21 % dels escolans sabon pas legir o escriure lo francés e 30,5 % lo sabon parlar sens l'escriure. Per desrasigar lo patés, lo regent d'Asilhan preconiza lo sistèma del *senhal*, un medalhon que pòrta las letras EP (escòla publica), balhat d'amagat a un escolan, que lo passarà al primièr de sos companhs que suspren a parlar patés e atal de fial en cordura fins a l'ora de la sortida : aquel que lo ten alara es punit. Las autoritats publicas rendon responsables d'aquela resisténcia de l'occitan las costumas de las familhas, los curats que presican en occitan mas tanben lo moviment felibrenc plan actiu dins la segonda mitat del sègle 19. La luta pel reviscòl de la lenga d'òc passa per son ensenhament e Frederic Mistral ne fa l'una de sas revendicacions.

La cort d'escòla (Gravadura tirada de *Les Français peints par eux-mêmes*, Pacis, Furne et Cie, 1853, p. 48)

Un mejan de faire dintrar l'occitan a l'escòla primària : lo recuèlh de cançons lengadocianas, publicat cap a 1935 per l'inspector d'Acadèmia d'Aude e lo director de l'escòla annèxa de l'Escòla normala d'institutors
(coll. Claude Marti)

Jos la Tresena Republica (1870-1940)

Lo 6 de genièr de 1881, Juli Ferry, ministre de l'Instruccion publica, balha a las escòlas primàrias un règlament novèl que precisa : *« Lo francés serà sol en usatge dins l'escòla »* (art. 14). Se los regents prenon a còr d'aplicar aquestas directivas, ba fan plan sovent amb mens de rigor que çò que se ne ditz. Los mèstres d'escòla son per la maja part originaris del país e parlan elis-meteisses l'occitan. En realitat, se s'afanan per aprene lo francés als escolans, es per lor i balhar las claus per una capitada sociala. D'unes ensenhaires pensan que l'usatge de la lenga locala pòt èser un esplech eficaç per aprene l'ortografia : l'emplec de l'accent circonflèx en francés es aisidament localizable mercé a la preséncia d'una s dins le mot occitan (lo castèl : *le château* ; lo capèl : *le chapeau*).

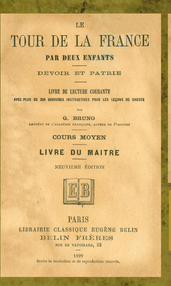

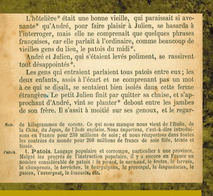

Le Tour de la France par deux enfants Libre del mèstre, 1899
(coll part)

ieo institut d'estudis occitans

AUDE LE DÉPARTEMENT

L'OCCITAN a l'escòla

A la velha de la Segonda Guèrra mondiala, se son interditas dins l'ensenhament primari, las lengas regionalas fan l'objècte de corses dins l'ensenhament superior, mas sens beneficiar d'un auditòri bèl.

Pagina de titol de : *Il était une fois un maréchal de France*, per Paluel-Marmont, [1941]
(A. D. Aude, 102 W 4)

L'Estat francés (1940-1944)

Per complir la revolucion nacionala, lo govèrn de Vichèi promòu las culturas regionalas e reabilita las lengas dialectalas, amb lo sosten del moviment felibrenc e de la Societat d'estudis occitans (fondada en 1930). Per arrestat ministerial, Jiròni Carcopino autoriza lo 25 de decembre de 1941 los regents a organizar, en defòra de las oras de classa, unes corses facultatius de lenga dialectala. Las resultas son inegalas mas, alara que dins plan de departaments, lo nombre de mèstres qu'asseguran un tal ensenhament despassa gaire lo desenat, dins Aude, se ne compta un seissantenat en 1942.

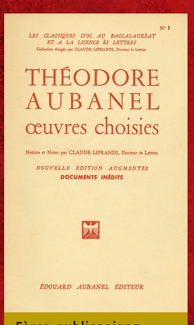

Fòrça publicacions espelisson dins las annadas 1950-1960 per ajudar a l'ensenhament de la lenga d'òc, coma «*Les classiques d'oc au baccalauréat et à la licence de lettres* »
(A. D. Aude, 7 JJ 3/290

Lo retorn de las revendicacions linguisticas

Dessenh de Jorn, publicat dins *Terra d'Oc. Écho viticole et occitan*, decembre de 1978
(A. D. Aude, 7 JJ 1/40)

A la Liberacion, las mesuras presas per l'Estat francés son abolidas. Mas la question de las lengas regionalas es tornarmai pausada tre 1947-1948 per unes deputats de Bretanha e de Pirenèus-Orientals. Maurici Deixonne (1904-1987), deputat socialista de Tarn, raportaire de maitas proposicions, fa adoptar lo 11 de genièr de 1951 la primièra lei republicana en favor de l'ensenhament de las lengas e dels dialèctes locals : los ensenhaires son autorizats *« a recórrer als parlars locals dins las escòlas primàrias e mairalas a cada còp que ne poiràn tirar profit per lor ensenhament e, en particulièr, per l'estudi de la lenga francesa »* ; *« tot institutor que ne farà la demanda »* poirà *« consacrar cada setmana una ora d'activitats dirigidas a l'ensenhament de nocions elementàrias de lectura e d'escritura del parlar local e a l'estudi de tròces causits de la literatura correspondenta »*. Aquel ensenhament es *« facultatiu pels escolans »*. Los candidats al bachilierat poiràn presentar una espròva de lenga regionala (breton, basc, catalan, occitan e, a comptar de 1974, lo còrse), que serà presa en compte per l'obtencion de mencions.

Apuèi, entre 1976 e 1995, divèrses amainatjaments son aportats per via reglamentària : inscripcion dins los programas del collègi, promocion de las lengas regionalas coma lengas viva, mesa en plaça de CAPES bivalents, institucion d'un ensenhament bilingüe dins lo primari.

De mai, l'Institut d'Estudis Occitans promòu la creacion de *« Calandretas ont l'esvelh del mainatge a la vida se fa en occitan »*. Aquelas escòlas a res-non-còsta, laïcas e associativas, nascudas d'experiéncias localas en 1979-1980, practican lo bilinguisme per immersion. Lo tèrme de *calandreta* designa en occitan a l'encòp una lauseta e un jove aprendís. En 2016, la Confederacion occitana de las escòlas associativas laïcas Calandreta compta 65 escòlas e 3 collègis espandits sus 18 departaments amb 3614 enfants escolarizats.

Quauquas chifras
Nombre de candidats a l'espròva d'occitan al bachilierat

(D'après un document de l'Institut d'Estudis Occitans, 1979. A. D. Aude, 7J-J 501).

Datas	1972	1973	1976	1978
Acadèmia de Montpelhièr	1337	1479	1745	2155
Aude	468	553	440	561
Total França	4666	5382	7520	9500

FEDERALISME e regionalisme

Regionalisme, federalisme, unes tèrmes que, sens retipar la meteissa realitat, fan referéncia a unas presas de posicions politicas de refús del centralisme, que siague eiretatge de la monarquia tan plan coma de la Revolucion francesa.

Fondat en 1854, lo Felibritge a per basa una revendicacion culturala e daissa quasiment de costat lo plan politic. Aprèp la desbarruta de 1870, es çaquelà malaisit de faire ausir un discors que poiriá anar contra l'unitat nacionala. Dins aquela environa, las opcions federalistas portadas pel Felibritge roge tenon pas l'escota esperada. En març de 1900, lo felibre Joan Carles-Brun (1870-1946) fonda la Federacion regionalista francesa, associacion que ramosa personalitats de totas tendéncias politicas (Paul Deschanel, Paul Doumer, Albèrt Lebrun, etc.), òmes de letras (Maurici Barrès, Frederic Mistral), geografs (Vidal de La Blache), juristas. Lo moviment vòl faire de la region una entitat administrativa, dotada de poders de decisions, e un quadre adaptat al desvolopament economic. Lo regionalisme se mòstra plan actiu jos la Tresena Republica mas obten gaire de resultats. Aprèp la Guèrra Granda, unas voses novèlas se fan entendre. Diferents moviments nascuts en 1923-1928 se recampan en 1931 al dintre de la Liga Frederic Mistral, Federacion de la Joinessa Occitana Federalista. Fondan una revista novèla (Occitania) e prepausan un «*programa occitanista de basa*» en decembre de 1935 : «*reconstituir la nacion occitana al dintre de l'Estat francés reorganizat sus la basa d'una federacion liurament consentida*». Lo moviment se vòl apolitic e, per aquesta rason, a plan de mal a se faire entendre.

Les Feuillets Occitans, Le Problème occitan, **julh-agost 1927** (A. D. Aude, 7 JJ 1/13)

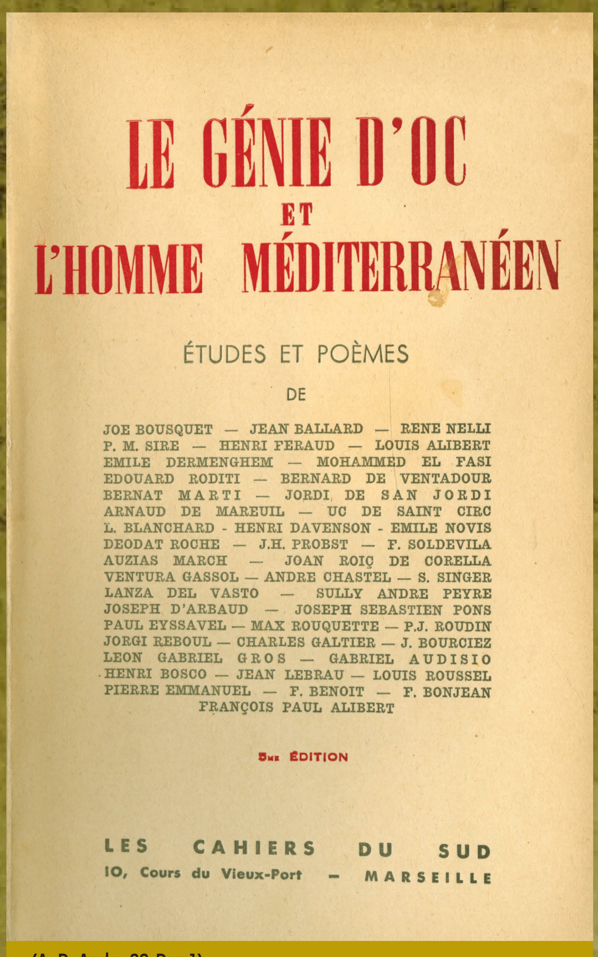

(A. D. Aude, 89 Per 1)

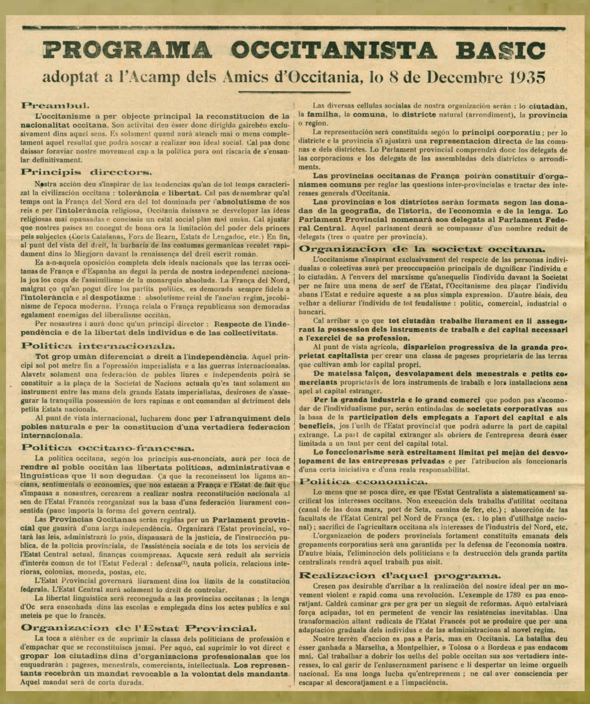

PROGRAMA OCCITANISTA BASIC

adoptat a l'Acamp dels Amics d'Occitania, lo 8 de Decembre 1935

Preambul.

L'occitanisme a per objecte principal la reconstitucion de la nacionalitat occitana. Son activitat deu èsser donc dirigida gairebén exclusivament dins aquel sens. Es solament quand aurà atench mai o mens completament aquel resultat que podrà soscar a realizar son ideal social. Cal pas donc daissar foraviar nostre movement cap a la politica pura ont riscaria de s'ensaular definitivament.

Principis directors.

Nostra acción deu s'inspirar de las tendencias qu'an de tot temps caracterizat la civilización occitana : **tolerància e libertat.** Cal pas demembrar qu'al temps ont la França del Nord era del tot dominada per l'**absolutisme** de sos reis e per l'**intolerància** religiosa, Occitania daissava se desvelopar las ideas religiosas mai opausadas e coneissia un estat social plan mai umàn. Cal ajustar que nostres paises an conegut de bona ora la limitación del poder dels princes pels subjectes (Corts Catalanas, Fors de Bearn, Estats de Lengadoc, etc.) En fin, al punt del vista del dreit, la barbaria de las costumas germanicas reculet rapidament dins lo Miegjorn davant la renaissença del dreit escrit român.

Es a-n-aquela oposición completa dels ideals nacionals que las terras occitanas de França e d'Espanha an degut la perda de nostra independenci nacionala jos los cops de l'assimilisme de la monarquia absoluda. La França del Nord, malgrat ço qu'an pogut dire los partits politics, es demorada sempre fidela a l'**intolerància** e al **despotisme** : absolutisme reial de l'ancian regim, jacobinisme de l'epoca moderna. França reiala o França republicana son demoradas egalament enemigas del liberalisme occitàn.

Per nosautres i aurà donc qu'un principi director : **Respecte de l'independència e de la libertat dels individus e de las collectivitats.**

Politica internacionala.

Tot grop umàn diferenciat a dreit a l'independència. Aquel principi sol pot metre fin a l'opression imperialista e a las guerras internacionalas. Alavetz solament una federación de pobles liures e independents poirà se constituir a la plaça de la Societat de Nacions actuala qu'es tant solament un instrument entre las mans dels grands Estats imperialistas, desiroses de s'assegurar la tranquilla possession de lors rapinas e ont comandan al detriment dels petits Estats nacionals.

Al punt de vista internacional, lucharem donc **per l'afranquiment dels pobles naturals e per la constitucion d'una vertadiera federacion internacionala.**

Politica occitano-francesa.

La politica occitana, segón los principis sus-enonciats, aurà per toca de **rendre al poble occitàn las libertats politicas, administrativas e linguisticas que li son degudas.** Ça que la reconeissent los ligams ancians, sentimentals o economics, que nos estacan a França e l'Estat de fait que s'impausa a nosautres, cercarem a realizar nostra reconstitución nacionala al sen de l'Estat Francés reorganizat sus la basa d'una federación liurament consentida (pauc importa la forma del govern central).

Las **Provincias Occitanas** seràn regidas per un **Parlament provincial** que gausirà d'una larga independència. Organizarà l'Estat provincial, votarà las leis, administrarà lo país, dispausarà de la justícia, de l'instrucción publica, de la policia provinciala, de l'assistència sociala e de tots los servicis de l'Estat Central actual, finanças coumpresas. Aqueste serà reduit als servicis d'interès comun de tot l'Estat Federal : defensa(1), nauta policia, relacions interioras, colonias, moneda, postas, etc.

L'Estat Provincial governarà liurament dins los limits de la constitución federala. L'Estat Central aurà solament lo dreit de controlar.

La libertat linguistica serà reconeguda a las provincias occitanas ; la lenga d'Oc sera ensenhada dins las escolas e emplegada dins los actes publics e sul meteis pe que lo francés.

Organizacion de l'Estat Provincial.

La toca a atènher es de suprimir la classa dels politicians de profession e d'empachar que se reconstituisca jamai. Per aquò, cal suprimir lo vot direct e **gropar los ciutadins dins d'organizacions professionalas** que los enquadraràn : pageses, menestrals, comerciants, intellectuals. **Los representants recebràn un mandat revocable a la volontat dels mandants.** Aquel mandat serà de corta durada.

Las diversas cellulas socialas de nostra organización seràn : lo **ciutadàn**, la **familha**, la **comuna**, lo **districte** natural (arrondiment), la **provincia** o region.

La representación serà constituida segón lo **principi corporatiu** ; per lo districte e la provincia s'i ajustarà una **representacion directa** de las comunas e dels districtes. Lo Parlament provincial comprendrà donc los delegats de las corporacions e los delegats de las assembladas dels districtes o arrondiments.

Las provincias occitanas de França poiràn constituir d'organismes comuns per reglar las questions inter-provincialas e tractar des interesses generals d'Occitania.

Las provincias e los districtes seràn formats segon las donadas de la geografia, de l'istoria, de l'economia e de la lenga. Lo Parlament Provincial nomenarà sos delegats al Parlament Federal Central. Aquel parlament deurà se compausar d'un nombre reduit de delegats (tres o quatre per provincia).

Organizacion de la societat occitana.

L'occitanisme s'inspirant exclusivament del respecte de las personas individualas o colectivas aurà per preoccupación principala de dignificar l'individu e lo ciutadàn. A l'envers del marxisme qu'anequelis l'individu davant la Societat per ne faire una mena de serf de l'Estat, l'Occitanisme deu plaçar l'individu abans l'Estat e reduire aqueste a sa plus simpla expression. D'autre biais, deu velhar a deliurar l'individu de tot feudalisme : politic, comercial, industrial o bancari.

Cal arribar a ço que **tot ciutadàn trabalhe liurament en li assegurant la possession dels instruments de trabalh e del capital necessari a l'exercici de sa profession.**

Al punt de vista agricola, **disparicion progressiva de la granda proprietat capitalista** per crear una classa de pageses proprietaris de las terras que cultivan amb lor capital propri.

De mateissa faiçon, desvolapament dels menestrals e petits comerciants proprietaris de lors instruments de trabalh e lors installacions sens apel al capital estranger.

Per la granda industria e lo grand comerci que podon pas s'acomodar de l'individualisme pur, seràn entindadas de **societats corporativas** sus la basa de la **participation dels emplegats a l'aport del capital e als beneficis**, jos l'uelh de l'Estat provincial que podrà adurre la part de capital extrange. La part de capital extranger als obriers de l'entrepresa deurà èsser limitada a un tant per cent del capital total.

Lo fonccionarisme serà estreitament limitat pel mejàn del desvolopament de las entrepresas privadas e per l'atribucion als fonccionaris d'una certa iniciativa e d'una reala responsabilitat.

Politica economica.

Lo mens que se posca dire, es que l'Estat Centralista a sistematicament sacrificat los interesses occitans. Non execución dels trabalhs d'utilitat occitana (canal de las doas mars, port de Seta, camins de fer, etc.) ; absorción de las facultats de l'Estat Central pel Nord de França (ex. : lo plan d'utilhatge nacional) ; sacrifici de l'agricultura occitana als interesses de l'industria del Nord, etc.

L'organización de poders provincials fortament constituits emanats dels gropaments corporatius serà una garantida per la defensa de l'economia nostra. D'autre biais, l'eliminación dels politicians e la destrucción dels grands partits centralizats rendrà aquel trabalh pus aisit.

Realizacion d'aquel programa.

Cresen pas desirable d'arribar a la realización del nostre ideal per un movement violent e rapid coma una revolución. L'exemple de 1789 es pas encoratjant. Caldrà caminar gra per gra per un sieguit de reformas. Aquò estalviarà força acipadas, tot en permetent de vencir las resistèncias inevitablas. Una transformación aitant radicala de l'Estat Francés pot se produire que per una adaptación graduala dels individus e de las administracions al novel regim.

Nostre terrèn d'accion es pas a Paris, mas en Occitania. La batalha deu èsser ganhada a Marselha, a Montpelhier, a Tolosa o a Bordeus e pas endacom mai. Cal trabalhar a dobrir los uelhs del poble occitan sus sos vertadiers interesses, lo cal garir de l'enlusernament parisenc e li despertar un leime orguelh nacional. Es una longa lucha qu'entreprenem ; ne cal aver consciencia per escapar al descoratjament e a l'impaciéncia.

Titol del periodic *Occitania, organ mesadier de la joventut occitanista*, **n° 22, 7 decembre de 1935** (A. D. Aude, 540 Per 1)

Dins las annadas 1930, l'interès per la cultura occitana e la lenga d'òc se manifesta per una molonada de revistas e d'associacions que, sens prendre posicions politicas asseguradas, noirisson e se fan lo relai de las revendicacions occitanas : en 1923, creacion a Tolosa de la revista *Òc* ; en 1930, naissença de la Societat d'estudis occitans fondada per Josèp Anglada (1868-1930) e Valèri Bernard (1860-1936). Segur de l'interès per França de promòure la riquesa culturala de las províncias que la constituisson e de reconéisser lor identitat, Fernand Cros-Mayrevieille (1882-1939) es a l'iniciativa de la fondacion en 1925, a París, del Grop Occitan. Aqueste, integrat dins la Federacion regionalista francesa, se balha una revista *Les Feuillets occitans*. En 1937, crèa lo «Groupe d'études régionalistes et de folklore audois» (vengut «Groupe Audois d'Etudes Folkloriques») que recampa saberuts, cercaires e ensenhaires (Loís Alibèrt, Urban Gibèrt, Renat Nèlli, Peire Sire, etc.) e s'investís dins la tota novèla «sciéncia de las culturas popularas» en publicant la revista *Folklore*.

Lo govèrn de Vichèi, lausant lo reviscòl de las províncias francesas, enfachina los regionalistas, e en primièr los felibrencs, pròches de Maurràs. La Societat d'estudis occitans se ralia dins un primièr temps.

En 1943, Joë Bousquet, Joan Ballard e Renat Nèlli editan un numèro especial dels Cahiers du Sud : *Le Génie d'oc et l'Homme méditerranéen*. Robèrt Lafont i vei una òbra majora que conten «*totes los tèmas culturals que van regnar dins l'occitanisme fins a 1951*».

L'Institut d'Estudis Occitans (IEO) nais en abril de 1945 en ligason estreita amb l'Universitat de Tolosa. Se definís coma vengut de la Resisténcia e a per tòca lo manten e lo desvelopament de la lenga e de la cultura occitanas : promòu la nòrma classica e trabalha al desvolopament de l'ensenhament de l'occitan, sosten la creacion literària e l'edicion. En 1946, recupèra los actius de la Societat d'estudis occitans que s'es dissolguda.

L'OCCITANISME politic

Fenomène multifòrme, « l'occitanisme » se situís a l'encòp dins lo camp cultural (defensa d'una lenga e d'un patrimòni) e dins lo camp politic (presa en compte dels problèmas economics e socials, remesa en causa de las estructuras centralas de l'Estat).

Francés Fontan (1929-1979) a un trajècte politic atipic (del monarquisme al trotsquisme). Tre 1954, met en abans un nacionalisme separatista, que refusan los responsables de l'IEO. En 1959, fonda lo Partit Nacionalista Occitan (PNO). Son programa s'apièja sus un principi, « l'etnisme ». L'objectiu del partit es de favorizar *« l'independéncia e l'unitat de cada nacion definida d'après los critèris etno-linguistics »*. Entre las nacions colonizadas d'Euròpa, la mai nombrosa e la mai granda es Occitania. Dins Aude, lo PNO sembla pas d'aver dispausat d'organismes estructurats. En agost de 1967, se manifèsta per d'inscripcions divèrsas : *« Vive Trencavel. PNO »*, *« Occitanie libre ! PNO »*, *« Ici commence la vraie Occitanie »*.

Inscripcions del PNO, agost de 1967
(A. D. Aude, 599 Per 179)

Reproduccion de l'aficha en serigrafia realizada pels estudiants de las Bèlas-Arts de París simpatisants del moviment viticòla audenc a l'endeman de mai de 1968, publicada dins *Action*, n°40, 4 de març de 1969 (coll. Claude Marti)

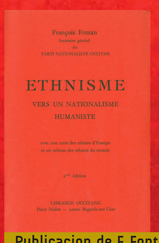

Publicacion de F. Fontan e carta qu'illustra son prepaus
(A. D. Aude, 7 JJ 3/28)

Del 19 de decembre de 1961 al 20 de febrièr de 1962, la cauma dels carbonièrs de La Sala, victimes de la re-estructuracion dels Carbonatges de França, apareis dins lo mitan occitan coma una *« revòlta dels colonizats de l'interior »*. Lo 4 de febrièr de 1962 vei la fondacion a Narbona del Comitat Occitan d'Estudis e d'Accion (COEA). Robèrt Lafont daissa la presidéncia de l'IEO per ne venir lo secretari general. De 1962 a 1964, lo COEA definís son programa politic : regionalisme e luta contra lo colonialisme interior. De 1964 a 1968, interven d'un biais mai dirècte e s'opausa al gaullisme. Susprés pels eveniments de mai de 1968, lo COEA arriba pas a trapar son posicionament. Se dissòlv en 1971 per daissar plaça a « Luta occitana ». Lo moviment novèl aculhís joves qu'apartenon a l'esquèrra revolucionària e sendicalistas païsans. L'anóncia en octobre de 1971 de l'agrandiment del camp militar de Larzac mobiliza los occitanistas que, al costat dels expleitants agricòlas, prenon part a las manifestacions contra lo projècte. Nais alara l'eslogan « *Gardarem lo Larzac* ». La mediatizacion es granda e la batèsta de Larzac pren una dimension simbolica. En 1981, Francés Mitterrand, president de la Republica just elegit, met un tèrme al projècte d'extension del camp de Larzac.

En 1974, Robèrt Lafont entrepren de se presentar a las eleccions presidencialas mas sa candidatura capita pas en rason d'un nombre insufisent de signaturas validadas d'elegits. Lo moviment socialista occitan *Volèm Viure Al País* nais dels comitats de sosten (locals e regionals) a aquesta candidatura. Obténer l'autonomia pel país d'òc es sa revendicacion maja. La capitada del moviment occitan dins las annadas 1970-1975 ten fòrça a sa compausanta culturala : lo public manifèsta sa simpatia als espectacles e concèrts.

Plancarda de manifestacion que pòrta l'eslogan que balharà son nom al moviment socialista occitan nascut en 1975
(*Viure*, n° 20, été 1970, A. D. Aude, 7 JJ 1/45)

Aficha *Gardarem lo Larzac*, litografia Provença, Avinhon, 1973 (coll. Claude Marti)

Revendicacion de l'atemptat contra la casèrna d'Ienà a Carcassona, 9 de junh de 1975
(A. D. Aude, 1090 W 32)

Al temps de la crisi viticòla grèva de 1975-1976, los militants de *Volèm Viure Al País* se jonhon al combat dels vinhairons fins a la fusilhada mortala de Montredon lo 4 de març de 1976. Dins un ambient d'afrontaments violents, un grop efemèr e clandestin *Farem tot petar* revendica quauques atemptats (tardor de 1974-prima de 1975). Tre 1980, l'occitanisme politic coneis un cèrt declin, mai que mai en rason de la situacion politica en França e del vam novèl de l'esquèrra parlamentària (deguda a l'Union de l'Esquèrra).

Occitan
Occitanie

OCCITANIA, un territòri

Occitania foguèt pas jamai un territòri reconegut institucionalament, una principautat o una província de l'Ancian Regime, coma ba foguèt per exemple Bretanha. Lo nom el-meteis, s'es mencionat tre l'Edat Mejana, pren son ample al mitan del sègle 19.

En 1979, al moment ont los moviments occitanistas acusan l'Estat capecian d'aver assassinada Occitania, lo medievista Peire Bonnassie publica un article remarcat : *« L'Occitanie, un Etat manqué ? »*. Cap a l'an 1000, l'airal linguistic d'Òc es plan espandit. Atal, compren Peitau e Catalonha que se ne son destacats dempuèi. Aqueste territòri grandaràs ten alara brica d'unitat politica. Tres dinastias comtalas tenguèron lo pes politic per, a un moment balhat, èsser en mesura de recampar jos lor autoritat las tèrras occitanas : los comtes de Barcelona, los comtes de Tolosa, lo comte de Peitieus. Mas a la fin del sègle 12, cap d'aqueles princes i èra pervengut. Las guèrras intestinas que se liurèron de longa ne son la causa. Aquesta Edat mejana, per una granda part mitificada, es revendicada pels felibres e pels occitanistas que considèran Occitania coma un espaci istoric, que se refusan de redusir a un espaci linguistic.

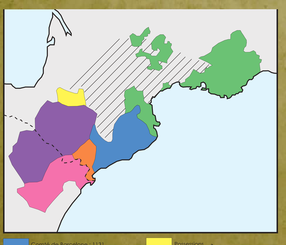

Domènis possedits o dins lo vassalatge de Peire II d'Aragon 1131-1213
(d'après P. Vilar, *La Catalogne dans l'Espagne moderne*, 1977)

Jos l'Ancian Regime, la província de Lengadòc que s'espandís del país tolzan a Gavaudan, es constituida de doas generalitats (Tolosa e Montpelhièr) jos l'autoritat d'un governador e d'un intendent. L'amassada dels Estats de Lengadòc gausís d'una relativa autonomia (reparticion de las talhas reialas, gestion de las òbras publicas, etc.).

Jos la Tresena Republica, jos la pression del moviment regionalista, lo govèrn crèa unas regions que tenon un ròtle d'en primièr economic (reforma portada pel ministre del Comèrci, Estève Clémentel, (decret del 5 d'abril de 1919). Aprèp la Segonda Guèrra mondiala, l'institucion de regions de programa deu permetre lo desvolopament del país (22 regions creadas per arrestat del 28 de novembre de 1956, nombre redusit a 21 per decret del 2 de junh de 1960).

Las generalitats en 1789
(d'après Albert Mirot, *Manuel de géographie historique...*, 1950)

Apuèi e fins a 1981, las diferentas refòrmas que modifican lo païsatge regional an mai que mai per tòca la deconcentracion dels poders, e pas brica lor decentralizacion. La region es pas vertadièrament una collectivitat a part entièra mas puslèu un relai administratiu. La lei n° 82-213 del 2 de març de 1982, relativa als dreits e libertats de las comunas, dels departaments e de las regions, fa de la region una collectivitat territoriala a part entièra ; lo conselh regional es d'ara en davant elegit al sufragi universal dirècte. Sa tòca es alargada mas demòra limitada al desvolopament economic e social. Promulgada lo 16 de genièr de 2015, la lei relativa a la delimitacion de las regions, a las eleccions regionalas e departamentalas e modificant lo calendièr electoral remplaça a comptar del 1èr de genièr de 2016 las 22 regions metropolitanas existentas per 13 regions fargadas per recampament de regions sens modificacion dels departaments que las compausan. Atal espelís una region per l'addicion de Lengadòc-Rosselò e de Miègjorn-Pirenèus. Aquesta region pren lo nom d'Occitania (decret n° 2016-1264 del 28 de setembre de 2016) ; son cap-luòc es Tolosa. La denominacion valida la deliberacion del conselh regional en data del 24 de junh de 2016, presa aprèp una consulta publica qu'aviá larjament causit lo nom d'Occitania entre cinc proposicions.

La França de las regions en 1960
(Carta Archius departamentals d'Aude)

La França de las regions en 2016
(Carta Archius departamentals d'Aude)

ieo institut d'estudis occitans

AUDE LE DÉPARTEMENT